

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

Václav Poživil

**PŘEROD HABSBURSKÉ STAVOVSKÉ SPRÁVY VE SLEZ-
SKU NA PRUSKOU ÚŘEDNICKOU PO ROCE 1740 VE
VZTAHU KE SLEZSKÉ ŠLECHTĚ**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Radmila Pavlíčková, Ph.D.

Olomouc 2015

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně pod dohledem vedoucího této práce a uvedl jsem všechny užití prameny, literaturu a internetové zdroje.

V Olomouci 22. 4. 2015

.....

podpis

Poděkování:

Děkuji Mgr. et Mgr. Veronice Chmelařové za její odborné vedení a nápady při psaní této práce, mým spolubydlícím za pozitivní motivaci a P. Mgr. Miroslavu Heroldovi, Lic. SJ za zpřístupnění jezuitského archivu a pomoc při přepisu latinské listiny.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Dějiny Slezska do r. 1740 a okolnosti vedoucí k jeho ztrátě	10
2.1 Dějiny Slezska do nástupu Habsburků	10
2.2 Nástup Habsburků na český trůn	12
2.3 Příchod Hohenzollernů do Slezska.....	13
2.4 Slezsko po třicetileté válce a vzestup Pruska	16
2.5 Epilog historického vývoje Slezska v Habsburské říši.....	18
3. Přerod správy Slezska z habsburské na pruskou.....	20
3.1 Význam správní změny	20
3.2 Habsburská správa Slezska do r. 1740	20
3.3 Habsburská správa Slezska po r. 1740	21
3.4 Pruská správa Slezska.....	23
3.5 Daně.....	26
3.6 Náboženská správa	27
3.6.1 V habsburském Slezsku před rokem 1740	27
3.6.2 V Pruském Slezsku.....	28
3.6.3 Židé.....	29
3.7 Soudnictví a justice.....	30
3.7.1 Habsburské soudnictví ve Slezsku před r. 1740.....	30
3.7.2 Pruské soudnictví	31
3.7.3 Habsburské soudnictví v Rakouském Slezsku	33
3.8 Vojenství.....	33
3.8.1 V habsburském Slezsku před rokem 1740	33
3.8.2 V Pruském Slezsku.....	34
3.8.3 V Rakouském Slezsku po r. 1740	35
3.9 Důsledky Fridrichových reforem.....	35

4.	Přijetí pruského krále ve Slezsku a jeho přístup ke šlechtě	37
4.1	Fridrichovy reformy ve vztahu ke slezské šlechtě.....	41
4.2	Slezská šlechta v dalším vývoji	41
4.3	Sendražští ze Sendražic – jeden z příkladů Fridrichova pragmatického přístupu	42
5.	Závěr	45
6.	Literatura a zdroje	47
6.1	Sekundární literatura.....	47
6.2	Prameny	49
6.3	Internetové zdroje	50
7.	Resumé.....	51
8.	Obrazové přílohy	52

1. Úvod

Tato bakalářská práce si neklade za cíl podrobně zmapovat historický vývoj Slezska. Na to bylo již vydáno několikero odborných monografií¹, které se Slezskem podrobně zabývají jak z kulturního, tak historicko-politického vývoje. Cílem této bakalářské práce je přiblížit, jak se proměnila správa Slezska ze stavovské – habsburské – na úřednickou – pruskou, přičemž se zajímá i o reakci šlechtické obce na mocenské odstavení, které jí Fridrich II. připravil. Tato transformace se týká takřka všech správních oblastí, přičemž za ty nejvýznamnější považuji správní členění, které doznalo asi největší proměny, dále reformu daňovou, soudnictví, náboženské a vojensko-správní změny. Všechny tyto změny byly vedeny potřebou nového pruského krále zjednodušit a zefektivnit dosavadní rozdrobenou slezskou správu poté, co toto území během několika měsíců dobyl.

Mým přínosem do této problematiky je fakt, že doposud neexistuje ucelená monografie či studie, která by se zabývala přímým porovnáním vývoje slezské správy před rokem 1740 a po něm, přičemž by zohlednila i reakci slezské stavovské obce – tedy těch, kteří se na správě Slezska doposud podíleli hlavní měrou. Většina odborných monografií se zabývá spíše celkovým popisem situace ve Slezsku, přičemž se ale velice často správní otázce vyhýbá – velmi frekventovanými tématy jsou náboženské či politické otázky. Správní systémy jsou popsány jen nepřímo a většinou jsou čtenáři přiblíženy pouze konstatováním, že habsburská správa ve Slezsku byla roztržštěná a systém knížectví značně komplikovaný. Naopak tato práce se věnuje cíleně v první řadě správnímu systému a další problémy, jako byla např. náboženská či politická situace ve Slezsku, jsou v této bakalářské práci sledovány až druhotně a to ještě v souvislosti se správními reformami, pokud se jich tyto reformy dotkly (např. církevní správa ve Slezsku).

Pro přiblížení obou správních systémů je v této práci použita metoda vzájemné komparace správního systému před rokem 1740 ve slezských knížectvích (hlavně bezprostředně před vypuknutím slezských válek), pak správních změn provedených

---

¹ ŽÁČEK, Rudolf: *Dějiny Slezska v datech*, Praha 2004. BÄHLCKE, Joachim: *Schlesien und die Schlesier*, München 1996. CONRADS, Norbert – BÄHLCKE, Joachim: *Schlesien in der Frühmoderne: zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes*, Köln 2009. DÄŇOVÄ, Helen – KLÍPA, Jan – STOLÄROVÄ, Lenka: *Slezsko – země Koruny české: historie a kultura 1300-1740*, Praha 2008. KAPUSTKA, Mateusz (ed.): *Slezsko – perla v České koruně: historie, kultura a umění*, Praha 2007.

v Pruském Slezsku, tedy rozsáhlých Fridrichových správních reforem a následně i správních reforem Marie Terezie provedených v Rakouském Slezsku, tj. v tom zbytku Slezska, který jí zbyl.

K studiu transformace slezské správy z habsbursko-stavovské na prusko-úřednickou, jsem jako hlavní pramen využíval dílo *Acta Borussica*.² Jedná se o edici pramenů k dějinám Pruska, jejíž významnou část tvoří politická korespondence krále Fridricha II. a jeho nařízení, mezi kterými je i několik nařízení týkajících se přímo slezské správy. Kromě těchto materiálů tvoří *Acta Borussica* především dokumenty související s hospodářstvím – daněmi, komunikacemi, obchodem a živnostmi, kromě toho však také s údaji o provinciích, o jejich vývoji i o jejich lokálních hospodářských vztazích. Jedná se tedy o velice rozsáhlou edici pramenů bohatých na informace, která však přes svou obsažnost není pro přiblížení správních reforem v Pruském Slezsku příliš využívána. Díky obsaženým informacím k oblasti ekonomické, náboženské apod. sloužila většinou k přiblížení těchto oblastí místo správních, protože téma správy bývá dost neoblíbené. Tato bakalářská práce ale využívá pouze informací k přiblížení správy, které jsou zde jen jednou z mnoha dalších kategorií, neboť královská nařízení Fridricha II. a jeho kanceláře se týkala samozřejmě i dalších oblastí života ve Slezsku i v jiných provinciích.

Přestože jádro mé práce se zaměřuje zejména na období po roce 1740, je nezbytné přiblížit ho i v kontextu období předcházejícího. V této problematice považuji za nejdůležitější mezník příchod hohenzollernské dynastie do Slezska, neboť její přítomnost a aktivity se staly jednou ze záminek a opor nároků Fridricha II. na slezské území. Pro studium tohoto období jsem čerpal z literatury Radka Fukaly, který se slezskou problematikou dlouhodobě zabývá. Bohužel jsem byl nucen konstatovat, že pro zachycení vývoje Slezska nejsou jeho práce úplně spolehlivé. Obsahuje sice mnoho informací, které jsou pro tuto bakalářskou práci nezbytné, po porovnávání s cizojazyčnou literaturou (hlavně německou) jsem však došel ke zjištění, že jeho informace jsou leckdy nepřesné, zkreslené a neúplné.³

---

² HINTZE, Otto: *Acta Borussica. Denkmäler der Preußischen Staatsverwaltung. Behördenorganisation und allgemeine Staatsverwaltung. Band 6, erster Teil*, Berlin 1901. HINTZE, Otto – SCHMOLLER, Gustav: *Acta Borussica. Denkmäler der Preußischen Staatsverwaltung. Behördenorganisation und allgemeine Staatsverwaltung. Band 6, zweiter Teil*, Berlin 1901.

³ Např. o dědické smlouvě mezi Piastovci a Hohenzollerny Fukala uvádí, že byla uzavřena ve Frankfurtu nad Odrou r. 1536. Když jsem pak dohledal informace o zástupcích smluvních stran, zjistil jsem, že smlouva byla uzavřena r. 1537 a to v Lehnici (FUKALA, Radek: *Hohenzollernové v evropské politice*

Pro přímou komparaci některých správních oblastí ve Slezsku před pruskou anexí a po ní bylo bohužel často nezbytné sáhnout opět k *Acta Borussica*, protože v dosavadních monografiích zabývajících se Slezskem chybí komplexnější zpracování správní problematiky – s výjimkou publikace *Slezsko v dějinách českého státu*, která ale neobsahovala všechny potřebné údaje nutné pro lepší porovnání změny pruské správy. Informace z jiných zdrojů, na které jsem narážel, byly značně útržkovité a navíc o Slezsku vypovídaly jen nepřímou buď jako o součásti českých zemí, což zrovna ve slezské problematice, která se od české značně odlišuje (národnostně, nábožensky, politicky i správně) nepřináší moc přesných informací, nebo se zaobírají jen územím českého Slezska.⁴

V případě správních reforem Rakouského Slezska bylo již nepoměrně snadnější žádané informace dohledat.⁵ Tato oblast totiž velmi úzce souvisí se správními reformami Marie Terezie po Válce o dědictví rakouské, neboť byly souběžně prováděny jak v Čechách a na Moravě, tak i ve zbytku Slezska. Tyto reformy měly zajistit efektivnější správu po pruském vzoru.

Ve svém bádání jsem usiloval o oproštění se od časté tendence české i německé historiografie popisovat Slezsko jako takové, tedy jako svébytné území na hranici několika státních celků. Dobrým vodítkem se ukázalo sledování slezské správní rozdrobenosti, neboť zde až do připojení k Prusku nedošlo k centralizaci a k vytvoření jednotné ústřední vlády, která by Slezsko spravovala z jednoho centra, jako tomu bylo u většiny jeho sousedů – v českém státě, v Braniborsku či Sasku. Slezsko bylo naopak spravováno z mnoha malých měst, území a územíček.

Jak bylo již dříve naznačeno, zasáhla proměna slezské správy a důsledky Fridrichových reforem také zdejší šlechtu. Má bakalářská práce usiluje o reflexi i této sféry, byť pouze formou jistého exkurzu do života konkrétní šlechtické rodiny. Tou je dynastie Sendražských, která byla původně dynastií českou a na jejichž osudech – rychlé identifikaci s pruským prostředím a úspěšnou úřednickou kariérou členů rodiny – je možné do jisté míry demonstrovat reakce šlechty na proměny spojené s přechodem

---

v 16. století: mezi Ansbachem, Krnovem a Královcem (1523-1603), Praha 2005, s. 79.). Dalším problémem pak byla skutečnost, že Fukala se ve svých knihách často opakuje, někdy jsou skoro doslova očitovány celé odstavce.

⁴ BÍLÝ, Jiří: *Právní dějiny na území ČR*, Praha 2003. MALÝ, K. et al.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*, Praha 2003.

⁵ RYCHLÍK, JAN – PENČEV, Vladimír: *Od minulosti k dnešku. Dějiny českých zemí*, Praha 2013. BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P.: *Velké dějiny zemí koruny české. Svazek X. 1740-1792*, Praha 2001. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátků států po současnost*, Praha, 2007.

části Slezska do rukou Pruska. Tato demonstrace je však skutečně pouze částečná, neboť, jak naznačuje můj dosavadní výzkum, vzhledem k minimálnímu zájmu historiků o tuto rodinu (pomineme-li informace zachycené v přehledových slovnících⁶⁷) i poměrně úzké pramenné základně, dochovaly se k rodině Sendražských jen kusé informace. I ty však mají jistou vypovídací hodnotu o reakcích šlechty na probíhající změny a doplňují tak pohled na charakter správních proměn ve Slezsku a otevírají zároveň zajímavé pole dalšího možného výzkumu.

---

⁶ HALADA, Jan: *Lexikon české šlechty II. Erby, fakta, osobnosti a zajímavosti*, Praha 1993.

⁷ KNESCHKE, Ernst Heinrich: *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon, Achter Band*. Leipzig 1868. VON ZEDLITZ-NEUKIRCH, Leopold: *Neues preußisches Adels-Lexicon oder genealogische und diplomatische Nachrichten. Vierter Band P – Z*, Leipzig 1837.

2. Dějiny Slezska do r. 1740 a okolnosti vedoucí k jeho ztrátě

2.1 Dějiny Slezska do nástupu Habsburků

Území dnešního Slezska náleží z větší části Polsku a z menší České republice. Oba tyto státy mají se Slezskem historické vazby a slezské území bylo často předmětem sporů a někdy i bojů mezi těmito dvěma státními celky, do kterých často zasahovaly zájmy i dalších států či říší – Svaté říše římské, Švédska, Uher, Braniborska aj. Právě tyto spory zapříčinily velice brzké rozdělení Slezska na několik menších knížectví. A to již od 10. století, kdy si Slezsko za účelem kontroly obchodních komunikací, které Slezskem odnepaměti procházely, podmanil kníže Boleslav I. Postupem času se toto území ale dostalo pod polskou svrchovanost.⁸

R. 1000 bylo z iniciativy Boleslava Chrabrého založeno hnězdenské arcibiskupství s podřízeným biskupstvím ve Vratislavi, které mělo za úkol omezit vliv biskupství míšeňského a pražského.⁹ Toto biskupství nezahrnovalo Slezsko celé, východ Slezska, tedy území Pštiny a Bytomi, byl podřízen krakovskému biskupství a jih – tedy zhruba území, které označujeme dnes jako české Slezsko – byl podřízen olomouckému biskupství. Po zisku slezských knížectví se všichni čeští panovníci snažili o podřízení vratislavského biskupství české církevní provincii, ale nikdy k tomu nedošlo a polští panovníci se církevní nadvlády nad Vratislaví nevzdali.¹⁰

Pod polskou svrchovaností docházelo pozvolna k úpadku jednotné královské moci v důsledku velkého rozrodu piastovské dynastie, která si mezi sebou rozdělovala další polská území včetně slezského – tak vzniká v průběhu 12. – 13. století soustava slezských knížectví, která byla na Polsku závislá již už jen podle jména.

V této době byl již patrný trochu odlišný vývoj Slezska, který ho rozpoltil – jedná se o tzv. Přesecku, jak se označuje hraniční hvozď oddělující území Dolního a Horního Slezska (Opolska) – území na západ od této hranice bylo vždy trochu vyvinutější díky svému bližšímu kontaktu s Říší, odkud sem proudili němečtí kolonisté a

---

⁸ ANTONÍN, Robert – KOUŘIL, Pavel – PRIX, Dalibor: *Slezsko v časech raného středověku*. In: ANTONÍN, Robert a kol.: *Slezsko v dějinách českého státu 1*, Praha 2012, s. 118.

⁹ Tamtéž, s. 118-121.

¹⁰ FUKALA, Radek: *Slezsko – neznámá země koruny české: knížecí a stavovské Slezsko do r. 1740*, České Budějovice 2007, s. 26.

s nimi četné kulturní vlivy. Opolská města byla menší a méně vyspělá než jejich západní (dolnoslezské) protějšky, které se staly i centry pozdější humanistické kultury.¹¹

Jak již bylo řečeno, slezská knížectví vznikala v důsledku dělení mezi piastovskými knížaty. Toto dělení bylo odstartováno r. 1201 smlouvou mezi potomky knížete Boleslava I. Vysokého, kteří si rozdělili fakticky Slezsko na dvě poloviny – Dolní a Horní, čímž však byl de facto pouze právně potvrzen dosavadní stav. Knížata Horního Slezska se označovala za opolské vévody, zatímco Dolní Slezsko bylo označováno za to „pravé“ Slezsko (*Ducatus Silesiae*).¹²

Po tomto datu následovalo další dělení mezi piastovské potomky, které zapříčinilo vznik četných knížectví. Tak vznikla v Dolním Slezsku knížectví Vratislav, Hlohov, Lehnice, Lubuš, v Horním pak Opolsko (Ratibořsko, Těšínsko, Osvětim, Zátor, Bytom, Pština – pod vlivem krakovského biskupa). Na počátku 14. století se pak Hlohovsko rozdělilo na Olešnici, samotný Hlohov, Zaháň a Stínavu. Dále pak vzniklo lehnicko-břežské knížectví, javorské, minsterberské a svídnické.

Za vlády Jana Lucemburského a Karla IV. došlo v důsledku politicko-ekonomických sporů k postupnému připojení všech těchto slezských knížectví k českému státu. Tento faktický stav byl právně potvrzen r. 1348, kdy vydal král Karel IV. soubor dokumentů, kterými právně sjednotil dosavadní území v jeden státní celek – země koruny české. Tyto dokumenty zahrnovaly i Slezsko, jehož knížectví byla prohlášena v první řadě za léna českých králů (plus některá přímo inkorporovaná území jako Vratislav), a až teprve poté za léna říšská. Tím přestaly být dosavadní územní celky – tj. Čechy, Morava, slezská knížectví, Horní a Dolní Lužice spojeny jen osobou panovníka, ale získaly novou identitu – byly to nyní skutečné součásti českého státu,¹³ k němuž s dočasnými intermezzy náležely až do roku 1635, kdy byla Sasku odstoupena Lužice, a roku 1742, kdy Marie Terezie odstoupila Slezsko Prusku.

I po připojení Slezska k českému státu se zde neustále střetávaly zájmy jeho sousedů, hlavně Polska a Uher. V důsledku mnoha těchto konfliktů – zejména husitských válek a válek Jiřího z Poděbrad s Matyášem Korvínem, se Slezsko značně proměňovalo – politicky, etnicky a především správně.

Zásadní pro další vývoj Slezska byla správní reforma, provedená za vlády uherského krále Matyáše Korvína. Byl to první pokus o sjednocení slezské správy. R. 1474

---

¹¹ Tamtéž, s. 32.

¹² Tamtéž, s. 24.

¹³ Tamtéž, s. 83-85.

vytvořil Korvín instituci vrchního slezského hejtmana, kterému byli podřízeni hejtmani v Dolním a Horním Slezsku. Vrchní hejtman předsedal celoslezskému sněmu (*Fürstentagu*), na němž zasedala knížata, majitelé svobodných stavovských panství, dále páni, rytíři, preláti, zástupci města Vratislavi a zástupci území podléhajících přímo panovníkovi. Při hlasování se hlasovalo podle kurií – tedy tří stavů, zatímco každý kníže disponoval vlastním volebním hlasem. Slezská knížata tedy nebyla součástí stavovské obce, ale fungovala mimo její rámec. V případě nerozhodnosti při hlasování měl rozhodující slovo předsedající hejtman, kterým od vydání Velkého privilegia r. 1498 musel být některý ze slezských knížat.¹⁴ Sněmy se scházely většinou na panovníkovu výzvu, což mělo napomáhat upevňování panovnické autority. Bez větších změn tento systém trval až do r. 1742 a do rozdělení Slezska mezi Prusko a Rakousko¹⁵. R. 1498 pak byl založen knížecí soud (*Fürstenrecht*), který se dvakrát ročně scházel, a rovněž bylo zavedeno pravidelné vybírání daní.¹⁶

Nicméně ani založení této instituce nedokázalo Slezsko více správně sjednotit. Soustava knížectví, měst a jiných menších celků neusnadňovala ani v nejmenším činnost zemského sněmu, takže Slezsko bylo jednak samo paralyzováno vzájemnými třenicemi mezi jednotlivými stavovskými příslušníky, jednak nebylo schopné vystupovat navenek jednotně a jednoznačně se vyjadřovat k mezinárodním politickým problémům, které na Slezsko doléhaly.¹⁷ Toho často využívali jak čeští stavové, kteří se díky této neschopnosti slezských stavů dokázali prosadit na jejich úkor, tak i Habsburkové, jejichž činnost ve Slezsku dokázali zpomalovat jenom Hohenzollernové díky svým kontaktům s habsburskými soupeři.

2.2 Nástup Habsburků na český trůn

Nástup Habsburků na český trůn znamenal pro slezskou šlechtu několik zásadních věcí do budoucna. Habsburští panovníci především zcela nezakrytě prosazovali centralizační politiku, která stála proti snahám slezských knížat, jež se chtěla vymanit

---

¹⁴ FUKALA, Radek: *Slezsko na prahu novověku*. In: ANTONÍN, Robert a kol.: *Slezsko v dějinách českého státu 2*, Praha 2012, s. 20-21.

¹⁵ ŽÁČEK, Rudolf: *Slezsko. Stručná historie států*, Praha 2005, s. 80.

¹⁶ FUKALA, Radek: *Slezsko – neznámá země koruny české*, s. 137.

¹⁷ BAHLCKE, Joachim: *Regionalismus und Staatsintegration im Widerstreit. Die Länder der Böhmischen Krone im ersten Jahrhundert der Habsburgerherrschaft (1526-1619)*, München 1994, s. 47.

z lenní závislosti na českém králi, tím spíše, že většina rodů přijala a podporovala reformační učení. Kníže Fridrich II. Lehnicko-Břežský z dynastie Piastovců byl dokonce jedním z kandidátů na český trůn, ale z pragmatických důvodů kandidaturu nepřijal.¹⁸

Vláda katolického Ferdinanda I. a jeho centralizační snahy mu záhy vytvořily opozici, která se – rovněž v důsledku reformace – orientovala na protestantskou Říši, hlavně hohenzollernské Braniborsko a wettinské Sasko. Odpor proti Ferdinandově vládě byl velmi silný, i když skrytý. V čele této opozice stála právě hohenzollernská knížata.

2.3 Příchod Hohenzollernů do Slezska

Hohenzollernové, kteří se 16. století se dostávají do Slezska, jsou s jeho dalším vývojem úzce spjati. Tato šlechtická dynastie pocházela z Norimberku, kde její příslušníci drželi dědičný úřad norimberského purkrabího. Na kostnickém koncilu bylo 18. dubna 1417 Fridrichovi Hohenzollernskému uděleno Braniborsko i s kurfiřtským hlasem jako léno. Toto datum je považováno za počátek vzestupu a slávy hohenzollernského rodu.¹⁹

Jejich příchod do Slezska souvisí bezprostředně s procesem útlumu panovnické moci ve Slezsku. Jagellonská správa nebyla schopna zajistit trvalý mír a stabilitu ve Slezsku a docházelo zde k četným střetům a nepokojům, čehož Hohenzollerni jakožto přívrženci krále Vladislava dovedli mistrně využít ve svůj prospěch. Hohenzollernem, který stál u vzestupu svého rodu ve Slezsku, byl Jiří Braniborsko-Ansbašský (1484-1543). Po otci Hohenzollern a po matce Jagellonec využil svého původu a schopností a dostal se k uherskému královskému dvoru, kde se stal dvořanem a oblíbencem krále Vladislava. Výhodným sňatkem s vdovou po levobočkovi Matyáše Korvína získal ohromný majetek a začal usilovat o vytvoření vlastní knížecí linie, jejíž základna by byla právě ve Slezsku. Využíval přitom faktu, že od zaboru Slezska Matyášem Korvínem Slezsko inklinovalo k Uhrám. Nejprve usiloval o pozice v Hlohově, ale po neúspěchu byl přinucen se orientovat na Horní Slezsko, kde chtěl založit linii, která by mohla ovlivňovat dění v blízkých Uhrách, možná dokonce aspirovat na uherský trůn.²⁰

R. 1512 uzavřel dědickou smlouvu s bezdětnými knížaty Janem II. Opolským a posledním opavským Přemyslovcem Valentinem Hrbatým. Díky této smlouvě se mu

---

¹⁸ FUKALA, Radek: *Slezsko – neznámá země koruny české*, s. 150.

¹⁹ EULENBERG, Herbert: *Die Hohenzollern*, Berlin 1928, s. 13.

²⁰ FUKALA, Radek: *Hohenzollernové v evropské politice v 16. století: mezi Ansbachem, Krnovem a Královcem (1523-1603)*, Praha 2005, s. 40.

naskytla možnost zisku v takovém rozsahu, že by ohrozil i celistvost českého státu v této oblasti.²¹ Jiří získal díky těmto smlouvám ratibořsko-opolské knížectví, k nimž pak přikoupil Hlubčice a Krnov, který se tímto stal součástí Slezska, dále získal knížectví bytomské, olešnické, lehnické, březské a opavské. R. 1531 zahájil vyjednávání s králem Ferdinandem I. o uznání těchto svých zisků. Král Ferdinand mu je prodal ze své moci držitele odumřelých lén, neboť neuznal dědickou smlouvu z r. 1512, takže Jiří je získal do zástavy za 183 333 zlatých. Smlouva nicméně byla značně omezující a Jiří neměl moc možností, jak svá nová území ekonomicky pozvednout, protože ve všem musel brát ohledy na krále Ferdinanda, který navíc často dohodu porušoval, své sliby v ní obsažené zdržoval a nutil Jiřího k dalším platbám za ústupky, které mu poskytl.²²

Právě neshody s Ferdinandem Jiřího brzy donutily hledat spojence v Říši²³ – právě zde se rodí budoucí snaha všech slezských knížat opírat se proti Habsburkům o říšská knížata, která – hlavně z příčin náboženských – stála takřka v permanentní opozici proti Habsburkům. Jiří sám se stal obhájcem reformace, což mu získalo přídomek Zbožný, když před Karlem V. v Augsbu r. 1530 prohlásil, že radši skončí na popravišti, než že ustoupí od reformace. Byl ale natolik prozíravý, že se otevřeně proti Habsburkům nepostavil. Když ale Habsburkové anulovali pražskou smlouvu z r. 1531, pokusil se Jiří vyjednat spojenectví a obchod s bavorskými Wittelsbachi a Wettiny, když jim nabídl prodej opolsko-ratibořského knížectví. Sice neuspěl,²⁴ jeho krok však dokládá živou tradici slezských knížat hledat spojence v prostoru Říše.

Přes habsburskou zdržovací taktiku a obcházení pražské dohody dosáhl Jiří Braniborsko-Ansbašský určitých trvalých zisků, které napomohly jeho potomkům se trvale ve Slezsku uchytit²⁵ a ovlivňovat slezskou, potažmo českou politickou scénu.²⁶ Když se pak po jeho smrti r. 1543 pokusil Ferdinand opolsko-ratibořské knížectví znovu získat zpět, sice uspěl, avšak Jiřího syn Jiří Fridrich získal knížectví krnovské. Ferdinandovi se tak nepodařilo vypudit Hohenzollerny ze Slezska. Krnov pak byl základem hohenzollernské domény ve Slezsku až do r. 1624, kdy o ni Jan Jiří Krnovský,

---

²¹ FUKALA, Radek: *Slezsko na prahu novověku*, s. 31.

²² FUKALA, Radek: *Hohenzollernové v evropské politice v 16. století*, s. 74.

²³ Tamtéž, s. 77.

²⁴ Tamtéž, s. 78.

²⁵ FUKALA, Radek: *Slezsko na prahu novověku*, s. 29-35.

²⁶ FUKALA, Radek: *Slezsko – neznámá země koruny české*, s. 146.

který stál v čele protihabsburské opozice ve Slezsku od počátku 17. století, pobělohorskou konfiskací přišel.²⁷ Právě on v čele slezské stavovské obce dohodl s českými stavy obranný spolek, který slezské stavy vtáhl do povstání r. 1618.

Vývoj slezských knížectví významně ovlivnila také smlouva, kterou Hohenzollernové uzavřeli 19. října 1537 v Lehnici mezi Fridrichem II. Lehnickým (jedním z kandidátů na český trůn r. 1526) a jeho bratrancem, braniborským markrabětem Jáchymem II., řečeným Hektor. Byla to smlouva dědická, na jejímž základě Fridrich II., který kromě dědičně drženého lehnického knížectví získal r. 1521 i knížectví břežské a koupil r. 1523 i knížectví volovské,²⁸ v případě vymření svého rodu přenechával území lehnicko-břežského knížectví hohenzollernské dynastii. Využil přitom privilegia krále Vladislava Jagellonského z r. 1511, který potvrdil Fridrichovi všechna práva na lehnicko-břežské knížectví, která byla mezi lety 1522-1529 dále potvrzována. Jiří Braniborsko-Ansbašský s touto smlouvou souhlasil a pokusil se Ferdinanda I. obměkčit 200 ozbrojenci jako pomoc na turecké frontě²⁹, nicméně smlouva nebyla odsouhlasena jak českými stavy, které se obávaly dalšího rozštěpení a zhroucení celistvosti českého státu v této oblasti, tak i Ferdinandem, u kterého to byly důvody náboženské – opět by se k moci dostali protestanté. Proto r. 1546 na vratislavském sněmu byly tyto smlouvy anulovány.³⁰

Na základě této smlouvy si však po smrti posledního lehnického Piastovce Jiřího Viléma (1660-1675) na vestfálských mírových jednáních nárokoval Velký kurfiřt Fridrich Vilém Braniborský držbu jeho území – Lehnici, Břeh a Volov. Císař Leopold I. tyto nároky odmítl³¹ a r. 1686 dosáhl vyrovnání s Hohenzollerny, kteří se touto smlouvou vzdali všech nároků na Slezsko výměnou za enklávu ve Svobodíně.³² Nicméně i pruský král Fridrich II. smlouvou z r. 1537 argumentoval při svém vpádu do Slezska.

---

²⁷ Tamtéž, s. 191.

²⁸ PETRY, Ludwig: *Friedrich II.* In: *Neue Deutsche Biographie (NDB). Band 5*, Berlin 1961, s. 514.

²⁹ FUKALA, Radek *Hohenzollernové v evropské politice v 16. století*, s. 79.

³⁰ PETRY, Ludwig: *Friedrich II.*, s. 514.

³¹ FUKALA, Radek *Hohenzollernové v evropské politice v 16. století*, s. 162.

³² KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Od baroka k osvícenství*. In: ANTONÍN, Robert a kol.: *Slezsko v dějinách českého státu 2*, Praha 2012, s. 163.

2.4 Slezska po třicetileté válce a vzestup Pruska

Po Vestfálském míru r. 1648 mělo Slezska formálně zaručenu náboženskou svobodu. Tento fakt do budoucna přinášel mnohé problémy, neboť z většiny protestantské Slezska si vybudovalo odlišnou církevní správu, která přispívala k dalšímu vydělování Slezska ze svazku českých zemí, kde byla prosazena zásada „*čí vláda, toho náboženství*“. Protože se hlavním garantem slezské náboženské svobody stalo Švédsko, stalo se Slezska předmětem mezinárodní politiky, nikoli už jen habsburskou vnitropolitickou záležitostí.³³ Tím také bylo Habsburkům značně znesnadněno usilovat ve slezské oblasti o větší územní celistvost a jednotu.

Mezinárodní důležitost Slezska a vnitřní náboženská různorodost slezského obyvatelstva nutila Habsburky pojistit si tuto velmi bohatou provincii pro budoucnost. Habsburkové začali v rozporu s Vestfálským mírem prosazovat rekatolizaci, aby oslabili napojení Slezska na Sasko a především na vzrůstající se braniborsko-pruský stát, který se netajil svými aspiracemi na slezské území, které jen zdánlivě utlumila výše zmíněná vzájemná smlouva z r. 1686.

Jeho velmocenský vzestup počínal velmi nenápadně už za reformace, kdy Braniborsko stálo v opozici vůči císaři. Původní Prusko bylo knížectvím v držbě řádu Německých rytířů. Jejich řád byl r. 1525 sekularizován a braniborský kurfiřt Zikmund toto území získal r. 1618. Tak byl položen základ braniborsko-pruského státu.³⁴

Během třicetileté války se Braniborsko vyšvihlo do pozice jednoho z předních států evropského severu. Vestfálským mírem získali Braniboři Pomořany. V této době vládl v Braniborsku Fridrich Vilém (1620-1688), zvaný Velký kurfiřt. Jeho politika spočívala v manévrování mezi různými koalicemi, přičemž on měl vždy ze svého manévru nějaký profit³⁵ – týkalo se to např. švédsko-polské války, francouzsko-habsburských válek apod.

Již Fridrich Vilém začal budovat stálou armádu, aby si své výdobytky zabezpečil. Díky této armádě podařilo dosáhnout největšího vítězství jeho vlády – r. 1675 porazil Švédy v bitvě u Fehrbellinu, která se stala jakýmsi počátkem švédského ústupu z velmocenské pozice a také počátkem pruské militaristické tradice.

---

³³ Tamtéž, s. 137.

³⁴ VOCELKA, Karl – POHL, Walter – VACHOVÁ, Brigitte: *Habsburkové. Historie jednoho evropského rodu*, Praha 1996, s. 296.

³⁵ Tamtéž, s. 296.

Vnitropoliticky budoval Fridrich Vilém byrokratický stát, založený nikoli na šlechtě, ale na loajálním úřednictvu, které se mělo starat o dostatečný daňový přísun na budování armády. Fridrich rovněž podporoval merkantilismus – továrny, stavby kanálů a budování loďstva. Povolil 20 000 hugenotům z Francie, aby se po zrušení Ediktu nantského r. 1685 usídlili v Braniborsku.³⁶

Podobné reformy probíhaly i za syna Velkého kurfiřta Fridricha I. (1657-1713), jehož nejvýznamnějším mezinárodním počinem byl získání královského titulu, byť se to týkalo jen území mimo Říši, onoho malého pruského knížectví. Za jeho vlády byla také v Berlíně založena univerzita a akademie.³⁷

Tato kulturní aktivita královského dvora byla rázně utnuta Fridrichovým obhroublým nástupcem Fridrichem Vilémem I. (1688-1740). Ten se plně soustředil na vnitřní politiku svého státu, hlavně na oblast vojenskou. R. 1714 přeorganizoval pruské provincie, aby byly efektivněji vybírány daně a rekruti do armády. I on podporoval vnitřní kolonizaci přijímáním náboženských uprchlíků z cizích zemí. Jeho největší láskou ale byla armáda, ze které se díky drastickému drilu stala nejlepší armáda v Evropě a vzhledem k počtu obyvatel i největší – 80 000 mužů ve zbrani, které ale Fridrich Vilém nehodlal nechat vykrváčet na nějakém vzdáleném bojišti. Jeho mezinárodní politika byla opatrná, a přestože se zpočátku zabýval myšlenkou na získání Slezska a nechal pro tento počín shromáždit i právní dokumenty³⁸, smrkly se jeho mezinárodní zájmy na podporu císařových ambicí a získání vévodství Jülich a Berg.³⁹ Fridrich Vilém zemřel v Postupimi posledního květnového dne r. 1740 a císař Karel VI. (1685-1740) tak přišel o významného spojence.

Nový panovník v čele Pruska byl vychován zcela v duchu tradice jeho otce – byl podrobován tvrdému drilu, který v něm vypěstoval zpočátku dokonce odpor k armádě. Budoucí pruský král Fridrich II. (1712-1786) se věnoval velice často zábavám, kterým se jeho otec vyhýbal, a miloval francouzskou hudbu a literaturu – dopisoval si i s Voltaiem.⁴⁰ Po smrti otce se s nečekanou rázností chopil vlády.

Habsburský panovník Karel VI., který se stále potýkal s nedostatkem financí ve svých zemích, požádal nového pruského krále o finanční půjčku. Když mu ale

---

³⁶ Tamtéž, s. 296.

³⁷ Tamtéž, s. 296.

³⁸ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*. In: ANTONÍN, Robert a kol.: *Slezsko v dějinách českého státu 2*, Praha 2012, s. 366.

³⁹ Tamtéž, s. 366.

⁴⁰ Tamtéž, s. 367.

mladý pruský král odpověděl, že je mu ochoten poskytnout půjčku jen pod slibem zástavy Slezska a dokonce rozmístěním pruských vojenských posádek ve Slezsku⁴¹, přivodil Karlovi VI. do posledních měsíců jeho života nejednu starost o to, zdali dostatečně zajistil svou zemi pro svou mladou, teprve třiadvacetiletou dceru. Když 20. října roku 1740 náhle zemřel, ukázalo se, že jeho obavy zdaleka nebyly liché.

Fridrich II., nový pruský panovník, energicky využil krize habsburské monarchie po nedávných porážkách v tureckých válkách. 16. prosince 1740 jeho armáda v počtu 27 000 mužů vstoupila bez vyhlášení války na slezské území. Po několika porážkách – u Molvic v dubnu 1741 a u Chotusic r. 1742 Marie Terezie využila nabídky pruského krále k mírovým jednáním. V červnu 1742 byl ve Vratislavi uzavřen mír, kterým se Marie Terezie definitivně vzdala Slezska ve prospěch Pruska. Během následujících měsíců byla vytyčena nová hranice, která byla oběma stranami potvrzena v lednu r. 1743.⁴² Z bývalé vedlejší země koruny české vytvořila pruská vláda zcela novou provincii – provincii Pruské Slezsko (*Provinz Schlesien*), která s drobnými obměnami existovala až do obsazení země Rudou armádou roku 1945.

Důsledky habsburské ztráty byly pro Slezsko samotné děsivé. Habsburská monarchie přišla o 37 480 km² slezského území, zbylo jí 5147 km². Nová hranice vůbec nerespektovala majetkové poměry ve Slezsku, národnostní strukturu a jakékoli ekonomické potřeby. Hlavním prvkem při určování hranice byla příroda (především vodní toky) a snaha zajistit si předpolí pro případné další výboje. Byly rozděleny vesnice, znemožněn přístup do školy či do kostela a další obtíže. Co se týče obyvatelstva, zbylo v rakouském zbytku Slezska pouhých 200 000 obyvatel.⁴³

2.5 Epilog historického vývoje Slezska v Habsburské říši

Třicetiletá válka, vývoj v braniborsko-pruském státě, úpadek moci Habsburků a jejich nedostatečná osobní angažovanost ve slezských záležitostech (císař Ferdinand II. byl poslední Habsburk, který Slezsko osobně navštívil⁴⁴), násilná rekatolizace, připojení Lužice k Sasku a vnitřní roztržičnost, kterou ani Habsburkové nebyli schopni překlenout, odcizily Slezsko českým zemím. Tento proces byl dlouhodobý a pruský

---

⁴¹ VONDRA, Roman: *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*, Praha 2010, s. 63.

⁴² UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 375.

⁴³ BAKALA, Jaroslav – KOUKAL, Petr – URBANEC, Jiří: *Slezsko*, Opava 1992, s. 75.

⁴⁴ KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Od baroka k osvícenství*, s. 187.

král Fridrich II. tak nebyl nějakým novým „náhodným“ prvkem. Byl ale úspěšný v tom ohledu, že využil vnitřního oslabení habsburské monarchie, jež nebyla schopná reagovat adekvátním způsobem na jeho výbojnou politiku, což Prusku přineslo status nové evropské velmoci a Slezsku zcela nový vývoj.⁴⁵

---

⁴⁵ FUKALA, Radek: *Slezsko – neznámá země koruny české*, s. 211.

3. Přerod správy Slezska z habsburské na pruskou

3.1 Význam správní změny

Přerod slezské správy z habsburské na pruskou neznamenal jenom změnu panovníka, kterému budou stavové holdovat. Tento přerod znamenal zásadní zásah do struktury slezské správy, která byla doposud založena skoro výlučně na stavovské moci. Pruský stát provedl hluboké správní reformy, založené nikoli na historických vazbách, ale na efektivitě. Tato reforma se dotkla správní oblasti celého Slezska, jakož i správního členění, oblasti vojenské, náboženské, daňové a soudní. V čele těchto reforem stanul úspěšný dobyvatel Slezska, Fridrich II.

3.2 Habsburská správa Slezska do r. 1740

Až do pruské anexe existoval ve Slezsku, jak bylo již výše naznačeno, stavovský systém, tvořený složitou knížectví, dědičných knížectví, panství, svobodných měst, královských měst s mnoha protichůdnými zájmy. I když Habsburkové usilovali o jednodušší správu prostřednictvím vlastních vládních institucí, fakticky se jim tuto rozdrobenou směs různých území nikdy sjednotit nepodařilo, takže Slezsko jako celek bylo značně politicky nejednotné a roztržité, což Prusku usnadnilo jeho převzetí.⁴⁶

Habsburská moc byla prosazována v prvé řadě českou dvorskou kanceláří, sídlící od r. 1624 ve Vídni, od počátku 18. století pak jejím rozdělením na pět referátů, přičemž dva se dotýkaly slezského území: slezský referát a referát pro Hlohov, Kladsko, Svídnici a Javor.⁴⁷ Panovník sám pak měl k dispozici vrchní královský úřad (*Oberamt*), podřízený jemu osobně, který sídlil ve Vratislavi. Jeho úkolem bylo prosazovat panovníkovu vůli proti jednotlivým knížectvím a jejich zájmům. V čele tohoto úřadu stanul hejtman, zastupovaný kancléřem, kolegium tohoto úřadu tvořilo dvanáct úředníků. Tento úřad byl zrušen prakticky ihned po obsazení země pruskou armádou.⁴⁸

Habsburská dědičná knížectví ve Slezsku, držaná z pozice českých králů, spravovala slezská komora, která sídlila rovněž ve Vratislavi a byla podřízena dvorské

---

⁴⁶ HINTZE, Otto: *Schlesien. Die Staatsbildung und die lokalen Verwalten*. In: *Acta Borussica. Denkmäler der Preußischen Staatsverwaltung. Behördenorganisation und allgemeine Staatsverwaltung. Band 6, erster Teil*, Berlin 1901, s. 497.

⁴⁷ KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Od baroka k osvícenství*, s. 188.

⁴⁸ Tamtéž, s. 189-190.

komoře ve Vídni. Její vliv vzrostl vymřením piastovského rodu r. 1675, kdy se poslední slezská knížectví, doposud držená piastovským rodem, dostala pod bezprostřední nadvládu Habsburků poté, co je císař Leopold I. prohlásil za odumřelá léna a odmítl uznat nároky jiných možných zájemců, především Hohenzollernů. Kromě toho měla na starosti i daně a její činnost byla rovněž ukončena pruským ziskem Slezska.⁴⁹

Na rozdíl od českých zemí, kde krajské sněmy nebyly po r. 1627 svolávány, ve Slezsku pokračovala jejich činnost i nadále. Šlo o sněmy celozemské, knížecí a pak krajské – vikpildské. Každé knížectví jich mělo 50 a jejich hlavním úkolem bylo do-sazovat do sněmů vyššího významu zástupce a projednávat lokální finanční záležitosti. Jejich význam nebyl sice velký, pro vnitřní chod Slezska byl však natolik typický, že dokonce ani pruská správní reforma jejich funkci nezrušila. Staly se z nich sněmy kraj-ské, podřízené třem departementům, do kterých bylo Slezsko po pruském záboru roz-děleno.⁵⁰ Stavovské sněmy se scházely také na úrovni knížecí, přičemž zasednout v nich směli pouze volení příslušníci šlechty, kteří měli v dotyčném knížectví majetek, dále preláti a zástupci měst. Šlechtičtí zástupci na sněmu byli označováni za zemské starší (*Landesältestery*) a během 17. a 18. století v habsburském Slezsku zastupovali na slezském sněmu celá knížectví, např. Schickfussovové (Leopold Deodatus)⁵¹, Haugwitzové (Tobias Ludwig)⁵², nebo dynastie Sendražských.

Pracovní náplní stavovských sněmů bylo řešit náboženské otázky, vojenskou problematiku, nepřímé daně⁵³ či různé dočasně problémy, které se ve Slezsku obje-vily.⁵⁴

3.3 Habsburská správa Slezska po r. 1740

Po ztrátě 9/10 Slezska přistoupila i habsburská monarchie ve zbytku Slezska k reformám. Hnacím motorem pro ně byla snaha dohnat Prusko, jehož správa byla mnohem efektivnější než dosavadní správa habsburská. Protože Marie Terezie usilo-vala o větší centralismus, byly reformy prováděné ve Slezsku identické s těmi pro české země, potažmo pro celou monarchii (ve věci Uher a Rakouského Nizozemí byly

---

⁴⁹ Tamtéž, s. 190.

⁵⁰ Tamtéž, s. 197.

⁵¹ KNESCHKE, Ernst Heinrich: *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon, Achter Band*, Leipzig 1868, s. 155.

⁵² STRAUBEL, Rolf: *Biographisches Handbuch der preußischen Verwaltungs- und Justizbeamten 1740-1806/15 (Einzelveröffentlichungen der Historischen Kommission Zu Berl)*, Berlin 2010, s. 387.

⁵³ KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Od baroka k osvícenství*, s. 199.

⁵⁴ Např. pobyt polských uprchlíků ve Slezsku za švédského vpádu, nebo vojenská přítomnost Švédů ve Slezsku r. 1707

poměry odlišné). Marie Terezie tyto reformy prosazovala proto, že jejich výsledky měly napomoci k modernizaci habsburské monarchie, která by se pak mohla pokusit o zvrát v zápasu o ztracené Slezsko, stejně jako upevnění moci nad nespolehlivou českou stavovskou obcí, která se otevřeně postavila proti její vládě.⁵⁵

V Rakouském Slezsku byl v říjnu r. 1742 ustaven královský úřad sídlící v Opavě (obdoba *Oberamtu*), v jehož čele stanul v letech 1743-1751 Fridrich Vilém Haugwitz (1702-1765), Slezan, který opustil Pruské Slezsko po slezských válkách.⁵⁶

Knížecí sněm nepřestal existovat, dostal ale označení veřejný konvent. Scházel se jednou ročně a byl tvořen nejprve třemi stavovskými zástupci (podle tří knížectví, která habsburské monarchii zůstala) – knížectví těšínského, krnovského a opavského. Brzy jej tvořilo 5 členů – zástupce vratislavského biskupa, jehož část majetků v nízkém knížectví zůstala rovněž na území habsburské monarchie. Nicméně jejich kompetence byla v rámci centralizačních reforem Marie Terezie omezována a funkce přecházely na státem vyškolené úředníky.⁵⁷

Na rozdíl od pruského správního členění provincie Slezsko nebyla v Rakouském Slezsku až do r. 1848 zrušena soustava knížectví – existovala zde tři: opavské, krnovské, těšínské a část nízkého, dále pak statutární města Bruntál, Frýdek, Bohumín a Fryštát. Jejich role byla nicméně obdobná jako role krajů v Čechách a na Moravě, jejichž reforma proběhla v letech 1748-1749. Její prosazení do praxe, stejně jako omezování zdejších stavovských kompetencí habsburskou vládou, však probíhalo mnohem pomaleji než v sousedícím Prusku.⁵⁸

Vytvořením Ředitelství věcí veřejných a finančních (*Directorium in publicis et cameralibus*) r. 1762 Fridrichem Vilémem Haugwitzem byla vytvořena první společná vláda pro české i rakouské země. Tím byly administrativně sloučeny české země s rakouskými.⁵⁹ Staly se z nich v podstatě pouhé provincie rakouského státu (tyto reformy se ale nedotkly Uher).

Velkým rozdílem v pruské a rakouské správě Slezska byla správa poddanských záležitostí. Zatímco v Prusku byl takřka okamžitě zaveden systém úřední kontroly při

---

⁵⁵ RYCHLÍK, JAN – PENČEV, Vladimír: *Od minulosti k dnešku. Dějiny českých zemí*, Praha 2013, s. 255.

⁵⁶ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 389.

⁵⁷ Tamtéž, s. 378.

⁵⁸ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P.: *Velké dějiny země koruny české. Svazek X. 1740-1792*, Praha 2001, s. 51.

⁵⁹ RYCHLÍK, Jan – PENČEV, Vladimír: *Od minulosti k dnešku*, s. 257.

správě poddanské půdy, v Rakouském Slezsku si šlechta udržela správu nad touto půdou až do zrušení nevolnictví Josefem II. roku 1781.⁶⁰

Za Josefovy vlády byl Královský vrchní úřad r. 1782 zrušen a Slezsko jako provincie bylo sjednoceno s Moravou. Tato nová, moravskoslezská provincie měla pak sídlo v Brně.⁶¹ Jako samostatná provincie bylo Rakouské Slezsko obnoveno až r. 1850.

3.4 Pruská správa Slezska

V Prusku existoval značně odlišný systém, než byl ten habsburský. Správní reformy Fridricha Viléma I. v Prusku, dokončené a vylepšené jeho nástupcem Fridrichem II., zajistily panovníkovi výsadní postavení. Fridrich II. po úspěšné anexi Slezska zavedl podobnou správu i zde, a to prakticky ihned po obsazení území,⁶² dokonce ještě před oficiálním uznáním jeho držby.

Pruská centralizovaná správa sestávala ze tří složek. Tou první bylo *Cabinett-Ministerium* (něco na způsob ministerstva vnitra), *Justiz-Staatsrath* (státní rada), vedle které bylo založeno *General-Direktorium*, založené Fridrichem Vilémem I. Tyto dvě instituce neměly zprvu nijak přesně vymezené kompetence, obě se zabývaly jak otázkou správní, tak otázkou finanční, což vedlo k časté řevnivosti mezi těmito dvěma institucemi. Jejich vztahy se vyjasnily ve chvíli, kdy pruská správa potřebovala jasnější a jednoznačnější úřady pro jednotlivé složky řízení.⁶³ Nicméně obdobný systém platil i pro řízení provincií. V nich existovaly dvě instance – *die Regierungen* (Vlády) a *die Kammern* (Komory). Do vlády Fridricha Viléma I. měly ve všech provinciích hlavní slovo Vlády – byly to lokální vlády, spravující jednotlivé provincie. Komory získaly na vlivu až v reakci na zastaralost vlád. Jimiž se zde nebudu příliš zabývat, protože ve správě Slezska nebyl jejich systém zaveden. Provincie Slezsko byla řízena odlišně od dosavadních provincií. Tam fungovaly už od zřízení pruské provincie královské komory (*Kriegs- und Domänenkammern*), které lépe odpovídaly potřebě centralizovaného a jednotného státu, jaký potřeboval Fridrich II.⁶⁴

---

⁶⁰ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 389.

⁶¹ Tamtéž, s. 389.

⁶² Tamtéž, s. 375.

⁶³ HINTZE, Otto: *Das General-Direktorium. Allgemeines*. In: *Acta Borussica. Band 6, erster Teil*, s. 148.

⁶⁴ HINTZE, Otto: *Die Provinzialverwaltung im Allgemeinen. Die Consistorien*. In: *Acta Borussica. Band 6, erster Teil*, s. 218.

V čele komor stálo kolegium vedené prezidentem, vždy šlechticem, dobře obeznámeným s místními poměry. Nepocházel ale většinou ze Slezska, nýbrž přímo z Pruska povoláný úředník. Měl k ruce dva direktory, kteří ho zastupovali v případě nepřítomnosti, která byla častá, neboť prezident musel znát provincii, ve které působil, tudíž velmi často cestoval. Prezident ale nebyl nějaký samostatný úředník, k jakémukoli výnosu či rozhodnutí potřeboval souhlas celého kolegia a při hlasování nebyl jeho hlas nikterak nadřazen hlasům jeho podřízených.⁶⁵

Ve složení komory působili dále *Oberforstmeisteri*, jejichž kompetence spočívala – dnes poněkud překvapivě – v lesní správě. Dále pak následovaly departementy – lokální menší správní obvody, vždy podřízené komoře. Ty mohly být buď místní – tzn., zabývající se určitou lokalitou – městem, okresem apod., nebo speciální – mající za pracovní náplň určitou hospodářskou oblast, natolik výlučnou, že byla spravována v celé provincii.⁶⁶

Komory měly zprvu na starosti hlavně finanční záležitosti – daně. Poté, co řízení daní převzali direktori, měly komory na starost vládní výdaje – rozpočet. Hlavní složkou rozpočtu byla armáda – jednalo se o vojenský stát, takže armáda získávala nejvíc – poté hospodářství. Zde komory dohlížely hlavně na to, aby byly v hospodářství zaváděny nové pracovní postupy za účelem vyšších půdních výnosů, další složkou pak byla i ochrana poddaných, proto měly komory hlavní slovo v policejních záležitostech.⁶⁷

Ve Slezsku vznikly komory dvě: ve Vratislavi a v Hlohově. Jejich prezidenty se stali Karl Franz von Reinhardt a Ludwig Wilhelm von Münchow.⁶⁸ Vzhledem k nekompetentnosti von Reinhardta došlo poměrně záhy ke změně. Von Münchow byl jmenován prezidentem i druhé komory a stal se ministrem pro Slezsko, přičemž měl na starosti jeho celkovou správu.⁶⁹ Po něm se do roku 1807 vystřídali v téže funkci Joachim Ewald von Massow (1753-1755), Ernst Wilhelm von Schlabrendorf (1755-1769) a po něm Karl Georg hrabě von Hoym (1769-1807). Všichni tito ministři vý-

---

⁶⁵ Tamtéž, s. 219.

⁶⁶ Tamtéž, s. 222.

⁶⁷ Tamtéž, s. 222.

⁶⁸ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého Slezska v letech 1740-1763*, s. 377.

⁶⁹ Tamtéž, s. 378.

znamně přispěli k integraci nové provincie Slezsko do pruského státu, kterou dokončila Steinova reforma, která správně proměnila doposud odlišně spravované Slezsko v provincii spravovanou obdobně, jako byly ostatní pruské provincie.⁷⁰

Než ale byla ve Slezsku zavedena civilní správa, došlo po jeho anexi k ustavení vojenské správy v čele s Generálním válečným komisariátem (*Generalkriegskommissariat*) v čele s Ludwigem Wilhelmem von Münchow a Karlem Franzem von Reinhardtem. Ti vypsalí první daň ve výši 19 000 tolarů na válečné výdaje. Od srpna 1741 pak probíhal převod správy z vojenské na civilní, pruskou⁷¹, popsanou a přibližnou výše. Tento převod byl završen 1. 1. 1742, kdy byl Generální válečný komisariát zrušen.⁷²

Již během roku 1741 byly zrušeny celozemské a knížecí stavovské instituce. Slezská šlechta přišla o prakticky veškerou politickou moc, která jí přináležela za habsburské vlády⁷³ a namísto dosavadní roztržité soustavy knížectví byla vytvořena nová, jednotná provincie, v jejímž rámci byl zdůrazněn význam okresů, což byly dříve zmíněné vikpildy, nyní transformované na okresní sněmy. V Dolním Slezsku jich bylo 35, v Horním 11. Klasko se stalo rovněž jedním z okresů. V čele těchto okresů stáli starostové (*Landráti*), doposud stavovští zástupci, ze kterých se nyní stali pouzí úředníci. Tento úřad byl navíc tím jediným, ke kterému měli slezští stavovští příslušníci přístup. *Landráti* nebyli dále voleni stavovským sněmem, nýbrž dosazováni panovníkem.⁷⁴ Jejich úloha byla výkonná, starali se o armádu ve svém působišti byvsí posádkou, ale také o její případný transport přes své území. Další funkce byla policejní, čili řešení kriminálních deliktů, ale také záležitostí týkající se různých škod a nehod, jakými mohly být požáry a podobné věci. *Landráti* dozírali rovněž na řádný stav silnic – opět kvůli vojenským potřebám.⁷⁵ Vlastní výkonná moc – tedy zatýkání a trestání provinilců – jim ale svěřena nebyla, tu měla na starost samotná komora.⁷⁶ Úřad *Landráta*, který přímo zastupoval krále, vedl pozvolna k tomu, že dosazování stavovští příslušníci se poměrně záhy dokázali identifikovat s novým pruským státem. To byl

---

⁷⁰ Tamtéž, s. 388.

⁷¹ Tamtéž, s. 376.

⁷² Tamtéž, s. 377.

⁷³ PTAK, Marian J: *Zur politischen Bedeutung des schlesischen Adels*. In: HARASIMOWICZ, Jan – WEBER, Matthias: *Adel in Schlesien : Band 1. Herrschaft – Kultur – Selbstdarstellung*, München 2010, s. 334.

⁷⁴ KURILO, Olga: *Friedrich II. und das östliche Europa. Deutsch-polnisch-russische Reflexionen*. Berlin 2013, s. 79.

⁷⁵ HINTZE, Otto: *Die Local-Verwaltung im Allgemeinen. Der Landrath*. In: *Acta Borussica. Band 6, erster Teil*, s. 266.

⁷⁶ Tamtéž, s. 267.

také důvod, proč Fridrich tyto úředníky jmenoval osobně.⁷⁷ Dále byly radikálně omezeny městské kompetence. Nově magistráty dosazoval přímo panovník a jejich jedinou starostí bylo vybírat neustále daně na válečné výdaje a vyživovat královské vojsko.⁷⁸

Toto popsání pruské vlády ve Slezsku ale nepřibližuje konkrétní správní oblasti. Proto bude v následujícím textu poukázáno na jednotlivosti ve správě habsburské a pruské. Na těch bude asi lépe vidět pruský militarismus a centralismus. Správní situace byla již přiblížena, ale např. daňové rozdílnosti, vojenské, majetkové, soudní a náboženské ještě zmíněny nebyly.

3.5 Daně

V habsburském Slezsku docházelo již od konce třicetileté války k pokusům o zefektivnění daňového systému, které ale vždy troskotaly na odporu stavů. Až roku 1720 se podařilo prosadit systém dvaceti daňových katastrů, jejichž založení a ustavení měla na starosti komise, složená ze 4 členů *Oberamtu* (direktora, kancléře, 2 zástupců slezských stavů), 4 dalších příslušníků slezské stavovské obce, kteří nezasedali v *Oberamtu*, a jednoho zástupce města – starosty Svídnice. Jejich činnost ale byla tak pomalá, že plánované katastry nebyly vyhotoveny ani do r. 1740. Tato komise byla schopna ročně vybrat 2 679 058 tolarů (k roku 1739)⁷⁹, zatímco pruský stát dokázal na daních získat ze Slezska 5 000 000 tolarů ročně.⁸⁰ Souviselo to v prvé řadě s tím, že na rozdíl od rakouských úředníků, kteří byli poněkud z pohodlnější díky vzdálenosti Vídně od Slezska, byli Prusové ve vybírání daní mnohem důraznější a tvrdší, nutno však podotknout, že jejich daňový systém byl o mnoho spravedlivější než habsburský a zohledňoval i majetkové poměry obyvatel Slezska.⁸¹

V Pruském Slezsku byly daně vybírány podle dvojího měření – venkovské a městské. Na venkově byly vybírány prostřednictvím kontribucí, přičemž je platila šlechta i duchovenstvo. Městská daň se skládala z přímé daně a potom z tzv. akcízu, což byla forma spotřební daně, popřípadě vnitrostátní clo. Jejich vybírání měli na starost přímo králem delegovaní direktoři.⁸² Při jejich vybírání postupovali tak, že jak

---

⁷⁷ KURILO, Olga: *Friedrich II. und das östliche Europa*, s. 79.

⁷⁸ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 378.

⁷⁹ HINTZE, Otto: *Schlesien. Militär- und Steuerverwaltung*. In: *Acta Borussica. Band 6, erster Teil*, s. 526.

⁸⁰ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 378.

⁸¹ Tamtéž, s. 388.

⁸² HINTZE, Otto: *Die Provinzialverwaltung im Allgemeinen. Die Kriegs- und Domänenkammern*. In: *Acta Borussica. Band 6, erster Teil*, s. 222.

výběrčí, tak kontrolor byli dále kontrolováni podřízeným personálem a *landráty*, kteří dohlíželi, aby nebyly vybrané finance zpronevřovány.⁸³

Přímé daně vybírali direktori prostřednictvím daňových rad (*Steuerat*), které byly rozděleny ne podle správních okresů, ale podle velikosti sousedících měst. Tak byly vybírány daně z 6 – 12 sousedících měst. Byly vybírány přímo ve městech, kam dotyčná rada dorazila a její činnost byla kontrolována revizory, opět jako prevence před zpronevěrou.⁸⁴

Podobně jako v Pruském Slezsku souvisela správa daní v Rakouském Slezsku také bezprostředně s vojenskými požadavky habsburské monarchie. Zatímco doposud byla výše daní vypisována stavovskými sněmy, vypsala Marie Terezie r. 1748 tzv. decenální (desetiletý) reces, kterým bylo stavovským sněmům na 10 let dopředu předepsáno, jak velkou částku mají na daních odvést. I výběr daní přešel ze stavovských sněmů na státem placené úřady (nejprve zemské deputace, později zemská gubernia).⁸⁵ Daňová výměra ve Slezsku byla určena karolinským katastrem ze třicátých let 18. století (týž katastr, jehož soupis se prováděl dvacet let).⁸⁶

3.6 Náboženská správa

3.6.1 V habsburském Slezsku před rokem 1740

Habsburská snaha o rekatolizaci ve Slezsku, která stála v rozporu s Vestfálským mírem i s Altranstädtskou konvencí, byla přijímána s odporem, který bránil trvalejší integraci Slezska do habsburské monarchie. Habsburkové usilovali v první řadě o to, aby byla ve Slezsku obnovena katolická církevní správa, která byla schopnější, než správa stavovská, která navíc neměla na podporu Habsburků politický zájem a, jak již výše uvedeno, nedokázala Slezsko účinněji stmelit.⁸⁷

Rekatolizace probíhala ve Slezsku někdy velice násilně. Byly zabavovány protestantské kostely, školy a asi 200 000 lidí bylo donuceno k emigraci za hranice. Na počátku 18. století nebyl v Horním Slezsku jediný protestantský kostel, v Dolním jich zbylo pouhých 245. Horní Slezsko se stalo katolickou zemí, zatímco Dolní Slezsko

---

⁸³ Tamtéž, s. 246.

⁸⁴ Tamtéž, s. 249.

⁸⁵ RYCHLÍK, Jan – PENČEV, Vladimír: *Od minulosti k dnešku*, s. 256.

⁸⁶ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jirí – KUČERA, Jan P.: *Velké dějiny země koruny české. Svazek X.*, s. 43.

⁸⁷ HINTZE, Otto: *Schlesien. Die Staatsbildung und die localen Gewalten*. In: *Acta Borussica. Band 6, erster Teil*, s. 496.

(také díky větší možnosti kontaktu se Saskem a Braniborskem) rekatolizaci úspěšněji vzdorovalo.⁸⁸

Školství ve Slezsku bylo pouze církevní, přičemž nejvýznamnější roli v něm hráli jezuité. R. 1623 se Slezsko stalo součástí české jezuitské církevní provincie. Jezuité budovali gymnázia a stáli u zrodu vratislavské univerzity, jejíž vznik potvrdil císař Leopold I. r. 1702.⁸⁹

Ke zlepšení protestantské situace došlo r. 1707, kdy Slezskem táhl švédský král Karel XII. Císař Josef I., který se účastnil války o španělské dědictví, si nemohl dovolit znepřátelit si i švédského panovníka, takže slezským stavům na Švédův nátlak povolil Altranštátskou konvencí svobodné vyznávání protestantské víry.⁹⁰ Ani po porážce Karla XII. ke zrušení této konvence nedošlo. Místo Švédska se ale ve slezských záležitostech začal angažovat další, v této době již významný státní celek – Prusko.

3.6.2 V Pruském Slezsku

Prusko k náboženské otázce přistupovalo jinak. Nejenom Fridrich, ale už i jeho otec byli v náboženské oblasti pragmatičtí. Fridrich nevyžadoval žádný přechod k povinnému protestantismu, ve správě dával ale přednost protestantům před katolíky, kteří mohli představovat riziko kvůli své propojenosti s Habsburky. Byly rušeny některé farnosti a nahrazovány protestantskými. Nad církevním školstvím si ale církevní řády udržely nadále svou dominanci, musely ale skládat přísahu věrnosti pruskému králi. To se týkalo hlavně jezuitů. Fridrich ovšem trval na vyčlenění mnišských řádů ze zahraničních provincií. Proto byly vytvářeny nové řádové provincie přímo slezské. Nejvýraznějším příkladem této skutečnosti bylo vytvoření jezuitské slezské církevní provincie vydělením z české, která doposud zahrnovala Čechy, Moravu a Slezsko. K tomuto právnímu aktu došlo r. 1754: „*Dáno budiž, že nejjasnější královna uherská a česká, Marie Terezie, podle uzavření míru z r. 1745, výše uvedenému nejjasnějšímu králi předává celé Slezsko s územím kladským, jí pozůstávají pouze 3 tato hornoslezská knížectví: opavské, krnovské a část těšínské.*“

Po opanování Slezska král začal uvažovat o zrušení náboženských překážek v kontaktu různých náboženství, jako jest tomu u arcidomu rakouského. Mandátem královským bylo vyhlášeno, v Hlohově a Vratislavi, náboženské právo pruské ve Slez-

---

⁸⁸ FUKALA, Radek: *Slezsko – neznámá země koruny české*, s. 194.

⁸⁹ Tamtéž, s. 198.

⁹⁰ Tamtéž, s. 198.

sku, doposud nemající sídlo své, budiž nastoleno, provincie pak, včetně záležitostí veškerých, plně oddělena, přijmuvše jméno od území – Slezsko. Společenství budiž pak oddělena. Rázně to královo rozhodnutí většinou uškodilo vedení náboženských a církevních úřadů, protože nikdo nečekal, že ho král vyhlásí.“⁹¹

Na duchovní správu dohlížely dvě konzistoře se sídlem v Hlohově a Vratislavi. Po zisku Horního Slezska vznikla třetí v Opolí. V jejich čele stanul vždy prezident, současně zasedající u světských soudů, což mělo poukázat na hlavně státní zájem, dále pak duchovní protestantský a katolický. Jejich úkolem bylo prostředkovat mezi státem a duchovní správou provincií, dozíraly na veškeré duchovenstvo v provincii, měly na starosti přezkušování duchovních obou konfesí, povolovaly stavby kostelů, církevní sňatky apod.⁹²

Kontrolování církevních záležitostí probíhalo pomocí duchovních, kterým byla svěřena hodnost inspektora. Mezi tyto záležitosti patřily nejenom věci týkající se kostelů apod., ale také i dalších záležitostí svěřených duchovním – církevního školství a nemocnic⁹³, které měly na starost církevní řády a které ani Fridrich nijak neomezil. Později byly ale konzistoře považovány za zastaralé, proto začali pruští ministři spravedlnosti, mezi jinými Samuel von Cocceji, ministr spravedlnosti od r. 1738, prosazovat potlačení vlivu konzistoří na církevní soudnictví, které mělo být kompletně postátněno a sjednoceno.⁹⁴

3.6.3 Židé

Vztah slezského obyvatelstva k Židům v rámci habsburské monarchie je typickou ukázkou přetrvávající roztržičnosti Slezska. Přestože od r. 1558 platilo vypovězení všech Židů ze všech slezských knížectví, byla slezská knížata přinucena ekonomickými problémy k větší ústupnosti.

Po třicetileté válce se vztah k Židům vyvíjel podobně. Ve Vratislavi směli Židé bydlet na předměstí od r. 1635 a z roku 1677 pochází nejstarší zmínka o židovské modlitebně. Z Nisy zase byli r. 1656 vypovězeni. Jiným větším centrem židovského obyvatelstva bylo město Bělá (Gmina Biała), kde v roce 1723 vlastnili Židé čtvrtinu domů.

---

⁹¹ *Opis dopisu Balthasara Lidnera daného v Praze u sv. Klimenta 30. listopadu r. 1754.* In: *Archivum Romanum Societatis Iesu (ARSI)*, sign. Boh. 172 (78.), *Annalium Provinciae Bohemiae Societatis IESV A Salute Reparata Annus MDCCLIV*, s. 12-13.

⁹² HINTZE, Otto: *Die Provinzialverwaltung im Allgemeinen. Die Consistorien.* In: *Acta Borussica. Band 6, erster Teil*, s. 217.

⁹³ Tamtéž, s. 218.

⁹⁴ Tamtéž, s. 218.

První iniciativa nějak vyřešit židovskou otázku přišla až v 18. století. Roku 1713 bylo ediktem císaře Karla VI. umožněno Židům se svobodně usazovat na území celého Slezska, výměnou za zvláštní daň. V reakci na následný prudký nárůst židovského obyvatelstva byl o 12 let později tento edikt omezen – u židovských rodin se mohl nadále oženit jenom prvorozený syn. R. 1738 byl toleranční edikt zrušen, ale k jeho dokonalé realizaci již nedošlo, hlavně proto, že šlechta nechtěla přijít o schopné poddané, na jejichž činnosti dost vydělávala. Jako pracovní náplň bylo Židům umožněno hlavně půjčování na úrok, ale i provoz výčepů a kořalen.⁹⁵

Ve Fridrichově vztahu k Židům sehrály rozhodující roli jeho ekonomické požadavky. Po anexi Slezska byli bohatí a obchodující Židé podporováni, zatímco chudí byli vykazováni z měst. Židovská rodina mohla mít jen jednoho syna a věnovat se jen určitému okruhu podnikání, hlavně peněžnímu. R. 1754 byli Židé rozděleni podle 5 majetkových tříd. Přese všechna tato omezení je nutno podotknout, že se Židům ve Slezsku žilo lépe, než předtím. Nebylo to ale lidumilností Fridricha II., o které si není třeba dělat iluze. Fridrich prostě potřeboval bohaté a schopné podnikatele, kteří by do Slezska, pustošeného válkou, vrátili blahobyt a ekonomický vzestup.⁹⁶

3.7 Soudnictví a justice

3.7.1 Habsburské soudnictví ve Slezsku před r. 1740

Za habsburské monarchie neexistovalo ve slezských knížectvích jednotné soudnictví. Soudnictví podléhalo několika právním systémům, které vycházely jak z Říše, tak i z českých zemí. V Dolním Slezsku existovalo právo saské (*ius saxonicum*), v Horním pak právo české, ovlivněné několika polskými prvky (*ius bohemicus*). Přestože existovaly snahy unifikovat právní systémy podobně, jako tomu bylo v českých zemích po vydání Obnoveného zřízení zemského r. 1627, nebyly nikdy oficiálně uznány a ve Slezsku existovala až do pruského záboru jakási síť lokálních práv,⁹⁷ odvozených zčásti z českého práva, zčásti z římského, zčásti saského a zčásti polského. Knižecí a šlechtické soudy tedy byly vnitřně nezávislé a nepodléhaly nějakým centrálním pravidlům, jaká byla zaváděna po pruské anexi.⁹⁸

Ve věcech šlechtických zasedaly vrchnostenské soudy v jednotlivých knížectvích a panstvích, přičemž odvolací instancí byl apelační soud v Praze, nebo přímo

⁹⁵ KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Od baroka k osvícenství*, s. 265.

⁹⁶ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 382.

⁹⁷ KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Od baroka k osvícenství*, s. 185.

⁹⁸ HINTZE, Otto: *Schlesien. Gerichtsverfassung*. In: *Acta Borussica. Band 6, erster Teil*, s. 547.

Česká dvorská kancelář ve Vídni. V těchto soudech zasedal vždy soudce, kterým byl příslušník místní šlechty nebo člen městského magistrátu (*Hofrichter*), vedle něj pak 4 – 5 přísedících z daného knížectví. Soudcovská funkce byla často dědičná (např. Schaffgotschové ve Svidnici), což nebylo vždy ku prospěchu věci, protože původ nemusel znamenat řádnou kvalifikaci. Tento soud řešil takřka všechny soudní záležitosti týkající se šlechty napříč knížectvími, přičemž jednal samostatně, bez nějakého centrálního nařízení.⁹⁹

Kromě těchto soudů existovaly pak soudy specializované, zabývající se např. věcmi poddaných (což nemuseli být nutně nevolníci, ale např. formální leníci šlechtice nebo knížete). Byly to soudy stavovské (*Manngerichte*). Tyto soudy zasedaly v každém jednotlivém knížectví. V jejich čele zasedal knížecí hejtman. Během času se ale jejich funkce posunula a v době těsně před pruským zábořem měly na starosti věci trestněprávní. Zemské soudy (*Landesgerichte*) se pak zabývaly oblastí majetkovou – majetkové spory, dluhy, hraniční spory mezi územími apod.

Dalším takovým specializovaným soudem byl tzv. *Zaudengericht*. Bohužel se mi nepodařilo zjistit vhodný český ekvivalent, nicméně slovo *Zaude* je původem polské a znamená soud.¹⁰⁰ Tyto soudy se zabývaly spory mezi dědičnými držiteli půdy stavu rytířského.¹⁰¹

Jak z výše uvedeného vyplývá, nebyly tyto soudy nikterak jasně vymezeny. Jejich kompetence se vzájemně prolínaly, rozhodnutí soudu byla komplikovaná. Tyto soudy se navíc nedokázaly přizpůsobovat požadavkům doby – zabývaly se podobnými záležitostmi, jaké se řešily ve středověku. Není proto divu, že již dlouho před rokem 1740 podstatně ztratily na významu a na důležitosti,¹⁰² nebyly ale nikdy nahrazeny nějakou kvalifikovanější a centralizovanější soudní organizací. Ta přišla až s pruskou anexí.

3.7.2 Pruské soudnictví

Pruské soudnictví ve Slezsku reformoval Samuel von Cocceji, který byl v březnu 1742 jmenován ministrem spravedlnosti pro Slezsko. Jak ale z *Acta Borussia* vyplývá, již předtím byly na základě Notifikačního patentu z 15. ledna 1742 zří-

---

⁹⁹ Tamtéž, s. 547-548.

¹⁰⁰ *Adelung: Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart. Zaudengericht, das.* In: <http://www.zeno.org/Adelung-1793/A/Zaudengericht,+das> [cit. 4. 3. 2015].

¹⁰¹ HINTZE, Otto: *Schlesien. Gerichtsverfassung.* In: *Acta Borussia. Band 6, erster Teil*, s. 548.

¹⁰² Tamtéž, s. 550.

zeny dva soudní dvory – jeden ve Vratislavi a druhý v Hlohově (*Oberamtserregierungen*).¹⁰³ Vratislavský soudní dvůr zahrnoval Vratislav, Svídnici, Javor a Břeh, hlohovský pak Hlohov, Volov a Lehnici.¹⁰⁴ O tři roky později – po zisku Horního Slezska Drážďanským mírem – byl vytvořen i třetí v Opolí.¹⁰⁵

Soudy stavovské a knížecí nebyly zrušeny, byly ale okleštěny jejich pravomoci. Scházely se dvakrát ročně za předsednictví slezského šlechtice Hanse Carla zu Carolath-Beuthen (1688-1763), který byl zároveň prvním prezidentem vratislavského soudního dvora. Tyto soudy se týkaly pouze majtkových sporů mezi jednotlivými knížaty.¹⁰⁶

Soudy první instance (tj. v jednotlivých městech a na jednotlivých panstvích) zůstaly zachovány, přišly ale o právo hrdelní.¹⁰⁷ Nejvyšší odvolací instancí ve Slezsku byly soudní dvory. Po nich bylo možné se odvolat přímo na nejvyšší soudní dvůr v Berlíně. U knížecích soudů nebyl odvolávacím soudem slezský soudní dvůr, ale přímo nejvyšší soudní dvůr v Berlíně.¹⁰⁸

Ve věcech duchovních vznikly soudy konzistorní – zasedal v nich jeden katolický a jeden evangelický duchovní, vedle nich pak dva světské úředníky. Město Vratislav se v církevních záležitostech odvolávalo na Berlín, ostatní slezské konzistorní soudy se odvolávaly na soudní dvory ve Vratislavi a Hlohově.¹⁰⁹

Již jsem zmínil právo trestní. Ve městech pro obyvatelstvo nešlechtického původu zasedaly k tomu určené soudy hrdelní a kriminální (*Halsgerichte* a *Criminalgerichte*), u osob šlechtického původu pak kolegia (*Criminalcollegien*). Na rozdíl od ostatních soudů, nebylo ve věci trestní možné podat odvolání k vyšší soudní instanci.¹¹⁰

---

¹⁰³ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 378.

¹⁰⁴ HINTZE, Otto – SCHMOLLER, Gustav: *Notifications-Patent. Berlin, 15. Januar 1742*. In: *Acta Borussica. Denkmäler der Preußischen Staatsverwaltung. Behördenorganisation und allgemeine Staatsverwaltung. Band 6, zweiter Teil*, Berlin 1901, s. 342.

¹⁰⁵ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 378.

¹⁰⁶ HINTZE, Otto – SCHMOLLER, Gustav: *Notifications-Patent. Berlin, 15. Januar 1742*. In: *Acta Borussica. Band 6, zweiter Teil*, s. 342.

¹⁰⁷ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 378.

¹⁰⁸ HINTZE, Otto – SCHMOLLER, Gustav: *Notifications-Patent. Berlin, 15. Januar 1742*. In: *Acta Borussica. Band 6, zweiter Teil*, s. 342.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 343.

¹¹⁰ HINTZE, Otto: *Die Provinzialverwaltung im Allgemeinen. Die Consistorien*. In: *Acta Borussica. Band 6, erster Teil*, s. 214.

Při postupu zjišťování trestné činnosti probíhaly dva kroky: tím prvním bylo předběžné vyšetřování – okolnosti, motiv trestného činu apod. Tuto práci měla na starost řečeno pomocí *terminu techniku* Generální inkvizice (*Generalinquisition*), která ale nevytvářela právní precedens pro obžalobu. Tu měla na starost Speciální inkvizice (*Specialinquisition*). Zápisy z obou těchto procesů pak byly zasílány na právnické fakulty, jejichž členové na základě těchto zápisů navrhovali trest, který pak byl schválen slezskou komorou, do jejíž kompetence (na jejímž území) případ spadal. V případě rozsudku smrti musela tento návrh schválit státní rada v Berlíně.¹¹¹

3.7.3 Habsburské soudnictví v Rakouském Slezsku

I v habsburském soudnictví byla po r. 1740 snaha sjednotit dosavadní roztržštěný systém. Zatímco v Čechách a na Moravě tvořily soudy první instance soudy vrchnostenské a městské, v Rakouském Slezsku byl první instancí královský vrchní úřad, který měl i soudní pravomoci. Druhou instancí byl pražský apelační soud,¹¹² kterému byl r. 1753 ustaven protějšek v Brně s působností pro Moravu a Slezsko.¹¹³ Nejvyšším odvolacím soudem pro všechny české i rakouské soudy byl nejvyšší soud ve Vídni (*Oberste Justizstelle*)¹¹⁴, zatímco doposud existovala ve Slezsku složitá síť lokálních soudů s omezenou působností. I zde zasedli místo šlechticů kvalifikovaní právníci.

Podobně jako v Prusku bylo i v habsburské monarchii omezeno právo trestu smrti. Co se týče práva hrdelního, bylo i to spojeno více s osobou panovníka, který si (hlavně ve šlechtických soudech) vyhrazoval poslední slovo. Soudy městské a vrchnostenské, které spolu se šlechtickými tvořily první instanci, byly v trestním právu rovněž omezeny.¹¹⁵

Je namístě připomenout, že všechny soudní reformy probíhaly v souladu s centralizací správy českých a rakouských zemí, proto se jejich zavádění netýká jenom Rakouského Slezska, ale i dalších území.

3.8 Vojenství

3.8.1 V habsburském Slezsku před rokem 1740

---

¹¹¹ Tamtéž, s. 215-216.

¹¹² UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska*, s. 389.

¹¹³ BÍLÝ, Jiří: *Právní dějiny na území ČR*, Praha 2003, s. 209.

¹¹⁴ RYCHLÍK, Jan – PENČEV, Vladimír: *Od minulosti k dnešku*, s. 256.

¹¹⁵ MALÝ, K. et al.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*, Praha 2003, s. 155-156.

Ve vojenských záležitostech před rokem 1740 panovala ve Slezsku takřka permanentní krize. Za prvních Habsburků musel císař svolávat slezskou hotovost prostřednictvím knížat, přičemž ale neměl skoro žádné možnosti donutit je k větší ochotě, takže se vojenské kontingenty scházely liknavě a pomalu, někdy dokonce nebyly od-souhlaseny, pokud panovníkovo rozhodnutí stálo v rozporu s názorem slezského sněmu. To se změnilo až po třicetileté válce, kdy Habsburkové dokázali slezskou stavovskou obec na jejích právech ve vojenských záležitostech výrazně omezit. Reskriptem z r. 1666 nebylo nadále verbování do armády stavovskou záležitostí, nýbrž záležitostí *Oberamtu*, který zastupoval vrchní válečný komisař (*Oberkriegscomissarius*) a který stavům předem určoval, kolik odvedenců mají dodávat. Rovněž tak tento komisař převzal záležitosti týkající se ležení armády a jejich případného vojenského tažení, stejně tak jejich stravování. V praxi to ale bylo tak, že daně na armádu vybíral císařský generální daňový úřad (*Generalsteueramt*), přičemž stavy z těchto financí nijak neprofitovaly, pouze jejich majetky byly „vyjídány“ nedisciplinovanou armádou, kterou musely samy zaplatit.¹¹⁶ Nebylo proto divu, že během 1. poloviny 18. století se její počet ve Slezsku neustále zmenšoval, protože ani stavové sami neměli zájem na budování armády, která by jen škodila. Na schopné velitelské kádry rovněž nebyly peníze, takže k 16. prosinci 1740, kdy pruský král vstoupil do Slezska, stálo proti jeho 27 000 vojáků pouhých 1500 habsburských vojáků ve zbrani v rozpadajících se pevnostech, bez schopných velitelů, kteří vůči přesile osmnácti na jednoho neměli šanci.

3.8.2 V Pruském Slezsku

Po pruském zisku Slezska se i jeho vojenská správa dočkala změny. Slezsko bylo rozděleno na 15 verbovacích kantonů, ze kterých bylo slezské obyvatelstvo oficiálně dobrovolně, ve skutečnosti násilně verbováno do armády. Drastickým drilem z nich byli vychováváni schopní vojáci. Na pruskou armádu padaly plně dvě třetiny státního rozpočtu.¹¹⁷

Vojenská správa byla svěřena Vojenskému departementu (*Militärdepartement*), podléhajícímu slezské komoře. I on měl podobnou kompetenci, jako habsburský *Oberamt* – ležení, tažení a stravu, na které vybíral finance z daní. Kromě těchto

---

¹¹⁶ HINTZE, Otto: *Militär- und Steuerverwaltung*. In: *Acta Borussica. Band 6, erster Teil*, Berlin 1901, s. 520.

¹¹⁷ UHLÍŘ. Dušan: *Epilog „českého Slezska“ v letech 1740-1763*, s. 383.

věcí se ale staral i o strážní službu ve městech, obilné sklady a o dostatek schopných velitelů v jednotlivých kantonech.¹¹⁸

Z výše uvedeného se zdá, jakoby se vojenská správa po té formální, úřední stránce zas až tolik nezměnila. To je bezpochyby pravda. Nedá se ovšem přehlédnout rozdíl ve výkonnosti obou správních přístupů, neboť zatímco si habsburská monarchie sotva věděla rady s patnácti sty muži v polorozbořených pevnostech, vydržoval Fridrich II. ve Slezsku armádu o síle 35 000 mužů v neustálé bojové pohotovosti plus dalších asi 40 000 stálých vojáků „pro období míru“. Vojáci byli nakvartýrováni prakticky všude – u měšťanů, sedláků, což mělo samozřejmě i negativní dopady.¹¹⁹

3.8.3 V Rakouském Slezsku po r. 1740

Protože byli stavové v Rakouském Slezsku zkompromitováni a viněni z porážky ve slezských válkách (ne vždy oprávněně), byla jim odepřena správa vojenských záležitostí. Vojenská správa byla podřízena velitelství v olomoucké pevnosti. Zde byla skoro o 30 let dříve dovršena faktická propojenost Rakouského Slezska s Moravou.¹²⁰ Na vojenské záležitosti, na které habsburská monarchie spotřebovala 14 000 000 zlatých ročně, které měly vyživit armádu 108 000 mužů, mělo Rakouské Slezsko přispívat ročně částkou 245 000 zlatých (v porovnání měly Čechy přispívat částkou přes 5 000 000), což tvořilo 1/8 částky, jakou odvádělo Slezsko před rokem 1740.¹²¹

R. 1753 pak bylo vytvořeno nové ústředí pro vojenské záležitosti – dosavadní dvorská válečná rada byla rozdělena na tři departementy – *militare publico-politicum* pro přímo vojenskou správu, *militare iudiciale* pro vojenské soudnictví a *militare oeconomicum* pro hospodářskou správu.¹²²

3.9 Důsledky Fridrichových reforem

Fridrichovy reformy značně proměnily Pruské Slezsko. Zefektivnily především jeho správu a propojily jej úzce s pruským státem. Pruské Slezsko ve všech oblastech významně poskočilo kupředu a to i správně – v porovnání s habsburskou monarchií byla panovnická nařízení plněna mnohem rychleji, efektivněji a důkladněji, než tomu bylo v říši Marie Terezie – a to i přes její reformní snahy.

---

¹¹⁸ HINTZE, Otto: *Die Provinzialverwaltung im Allgemeinen. Die Kriegs- und Domänenkammern*. In: *Acta Borussica. Band 6, erster Teil*, Berlin 1901, s. 226.

¹¹⁹ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého Slezska“ v letech 1740-1763*, s. 383.

¹²⁰ Tamtéž, s. 389.

¹²¹ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P.: *Velké dějiny země koruny české. Svazek X.*, s. 42.

¹²² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátků států po současnost*, Praha, 2007, s. 139.

Díky Fridrichovým reformám a úzkému propojení správy Slezska s pruskou vládou dokázalo Prusko uhájit vládu v Pruském Slezsku i v obdobích, kdy byla jeho vláda na pokraji zhroucení. V této souvislosti se jedná hlavně o období napoleonských válek, kdy dokonce samotní Prusové po porážce u Jeny r. 1806 nabízeli Rakousku Pruské Slezsko výměnou za jejich vojenskou účast ve válce proti napoleonovské Francii. Slezská propojenost s pruským státem však už byla natolik zakořeněna, že jakékoli návrhy na restituci habsburského panství ve Slezsku byly již irelevantní a také nedošly naplnění.¹²³

---

¹²³ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 398.

4. Přijetí pruského krále ve Slezsku a jeho přístup ke šlechtě

Když 16. prosince 1740 vstoupil pruský král do Slezska, mohl si být jist, alespoň zpočátku, vstřícným přístupem zdejšího obyvatelstva, a to jak venkovského, tak i šlechtického. Jedním z důvodů pro úspěšné tažení byla v první řadě nespokojenost s habsburskými rekatolizačními snahami.

V jeho úspěchu při zisku provincie – nejenom vojenském – mu napomohl rovněž rodící se prvek propagandy: Prusko jako stát, který neomezoval společenský vzestup náboženskými konvencemi, jako to činila habsburská monarchie, umožňoval mladým slezským šlechticům pracovat v pruských úřadech již dlouho před Fridrichovým obsazením Slezska¹²⁴ a tito šlechtici pak vytvářeli „prohohenzollernskou“ náladu na svých panstvích.¹²⁵ Jedním z takových případů byl říšský hrabě a výše zmíněný prezident vratislavského soudního dvora Hans Carl zu Carolath-Beuthen (1688-1763), který si roku 1720 zakoupil v Prusku ve městě Padligar (dnes Podlegórz) nový „byt“, kde žil místo svého majetku ve Slezsku.¹²⁶

Z těchto důvodů byl Fridrichův příchod do Slezska relativně vítán. Některá města mu rovnou otevřela brány rovnou – Svidnice a Zelená Hora¹²⁷, Vratislav¹²⁸ v čele s magistrátem, který byl celý protestantský, dokonce ani neumožnila císařským jednotkám vstoupit do města a opevnit je. Nelze tedy vyloučit, že slezská stavovská reprezentace dokonce pomáhala organizovat jejich vpád.¹²⁹ V Horním Slezsku, které bylo úspěšně pokatoličtění, však narazili Prusové na odpor domácího obyvatelstva, podporovaný i Marií Terezií.¹³⁰ Byly napadány pruské vojenské transporty a vznikaly jednotky po partyzánském způsobu. Zde Prusové přitvrdili a použili metodu spálené země. V průběhu roku 1741 pak byla tato ohniska odporu rovněž zlomena.

Po vojenském záboru Slezska potřeboval Fridrich ještě formální uznání od zastupitelů země – tedy šlechticů a knížat. Právní předpoklad k tomu vytvořilo příměří v Klein-Schnellendorfu z 9. října 1741, kterým Marie Terezie uznala ztrátu Slezska.

---

¹²⁴ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 370.

¹²⁵ Tamtéž, s. 370.

¹²⁶ KURILO, Olga: *Friedrich II. und das östliche Europa*, s. 68.

¹²⁷ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 370.

¹²⁸ RYCHLÍK, Jan – PENČEV, Vladimír: *Od minulosti k dnešku*, s. 250.

¹²⁹ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P.: *Velké dějiny země koruny české. Svazek X.*, s. 18.

¹³⁰ Tamtéž, s. 23.

Již předtím – 2. října – Fridrich vyzval dolnoslezské stavy, aby se ve Vratislavi holdu účastnily. Fridrich přísně dbal na dodržení kompletního ceremoniálu za osobní královské účasti, který v plném znění a za osobní královské přítomnosti proběhl naposledy před císařem Matyášem roku 1611. Znění přísahy bylo pečlivě připraveno, aby Fridrichovy reformní plány na přestavbu správy ve Slezsku nebyly nijak brzděny.¹³¹

Všichni členové slezské stavovské obce byli vyzváni, aby se vrátili na své statky, což všichni přijali s radostí, výzvu k holdu přijali již méně nadšeně. Přece jenom nevěděli, co jejich nový panovník chystá, navíc zdaleka nebylo jisté, zda Fridrich svůj nový územní zisk proti Marii Terezií obhájí. A Staroměstská exekuce se konala před pouhými 120 lety...

K holdu dolnoslezských stavů došlo 7. listopadu 1741 v Knížecím sále vratislavské radnice. Tento akt je na mnoha obrazech i rytinách zachycen, neboť stál u zrodu silného Pruska. Jménem slezské šlechty zde slezský hrabě Kaspar Leonhard Moritz von Prittwitz jako nejvýznamnější úředník nejvyššího šlechtického stavu ve Slezsku pruskému králi Fridrichovi a jeho ministru Heinrichovi hraběti von Podewils složil hold.¹³² Ihned po holdu byl vydán spisek *O triumfu slezském (Triumph von Schlesien)*, který uvádí jmenný seznam na holdu zúčastněných. Je ale poněkud překvapivé, že velmi mnoho pozvaných se nedostavilo (o tom spisek taktně mlčí), nebo se nechalo zastupovat. Jedním z těchto příkladů je např. vdova po knížeti Filipu z Lobkovic († 1737), která byla rovněž pozvána spolu se syny, ale protože její bratr byl habsburský polní maršál, který proti Prusům bojoval, zůstala raději v Praze v Lobkovickém paláci.¹³³ Holdující šlechtici byli rovněž i svědky vyhlášení prvních devíti slezských *Landrátů*. Tento státní akt měl zároveň symbolizovat skutečnost, že dosazení *Landráti* ve svých krajích reprezentují přímo krále a tudíž mají požívat veškeré vážnosti tohoto úřadu.¹³⁴

Mezi jinými se tohoto holdu účastnili Lichtenštejnové¹³⁵, a pro mou bakalářskou práci podstatní Sendražští ze Sendražic. Holdu se musel účastnit např. i vratislavský biskup Schaffgotsch, přestože se ještě před několika měsíci účastnil uherské korunovace Marie Terezie.¹³⁶ U příležitosti tohoto holdu také Fridrich udělil některým

---

¹³¹ KURILO, Olga: *Friedrich II. und das östliche Europa*, s. 72.

¹³² VON PRITTWITZ, Robert: *Das v. Prittwitz'sche Adels-Geschlecht*. Wrocław 1870, s. 272.

¹³³ KURILO, Olga: *Friedrich II. und das östliche Europa*, s. 74.

¹³⁴ Tamtéž, s. 79.

¹³⁵ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 374.

¹³⁶ KURILO, Olga: *Friedrich II. und das östliche Europa*, s. 74.

šlechticům různé řády nebo je povýšil do vyšších šlechtických stavů, aby je jaksi vykompenzoval a naklonil si je.

S tím, jak Fridrich získával další slezská území, holdovali mu i jejich stavovští předáci. V lednu 1742 následovaly tedy stavy kladské a v březnu 1743 stavy hornoslezské. Tímto přijetím bylo i podle dobových zvyklostí dovršen přechod vlády z habsburských do pruských rukou. Slezské stavy se tímto i formálně zřekly své panovnice a přijaly nového pána.¹³⁷

Fridrich si rovněž uvědomoval důležitost loajality svých nových poddaných. Na rozdíl od habsburských panovníků, kteří do Slezska vůbec nejezdili, navštěvoval ho on sám dvakrát ročně, přičemž se setkával bez jakýchkoliv formalit s poddanými, aby si je naklonil.¹³⁸

I přes takto nastíněné panovnické úspěchy však existovaly ve šlechtické obci i nadále rody – a to i evangelické – které měly vůči Fridrichovi rezervovaný postoj, který byl mimo jiné zapříčiněn Fridrichovým reformismem, který šlechtu obcházel. Někteří šlechtici zůstávali nadále v kontaktu s císařským dvorem,¹³⁹ nebo dokonce opouštěli Pruské Slezsko. Hlavní příčinou bylo jejich katolické vyznání, které sice Fridrich II. neomezoval, ale jehož příslušníkům také neudělil žádné úřady. Příkladem této opozice, která neuznávala Fridrichovy nároky ve Slezsku, byla dynastie Nimptsch. Tato šlechtická rodina se s pruským panstvím ve Slezsku nesmířila a záhy po nastolení provincie Pruské Slezsko ho tato rodina opustila a zakoupila statky na Moravě, kde poté v 19. století vymřela.¹⁴⁰

Útěk šlechtických rodin působil i další komplikace. Zůstávala po nich opuštěná sídla, s kterými se během války o rakouské dědictví čile obchodovalo, což bylo velice negativně vnímáno.¹⁴¹ Fridrich II. je chtěl i po uzavření míru levně získat konfiskací, aby je mohl rozprodat svým přívržencům, jenže po ukončení válek na ně právně neměl nárok. Jeho pokus přimět navrátilce zpět pohružkou zastavení jejich majetků pak vyvolal reakci přesně opačnou. Uprchnuvší šlechtici zatížili svoje majetky v Pruském

---

¹³⁷ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 376.

¹³⁸ Tamtéž, s. 387.

¹³⁹ KONOPNICKA, Małgorzata: *Der Adelige in Oberschlesien. Die Beziehung der Region und des Zentrums am Beispiel der Schicksalen und Karrieren des Adels von Oberschlesien (15. – 20. Jahrhundert) – Zusammenfassung*. In: BRŇOVJÁK, Jiří – GOJNICZEK, Waclaw, ZÁŘICKÝ, Aleš: *Šlechtic v Horním Slezsku. Vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska (15. – 20. století)*, Ostrava – Katowice 2011, s. 546.

¹⁴⁰ VON HUECK, Walther: *Genealogisches Handbuch des Adels, Adelslexikon Band IX, Band 116 der Gesamtreihe*, Limburg 1998, s. 429 – 430.

¹⁴¹ KURILO, Olga: *Friedrich II. und das östliche Europa*, s. 82.

Slezsku vysokými dluhy, které Fridrich se zástavou zdědil rovněž. Donutili ho tak nepřímou k tomu, aby jim odsouhlasil různá privilegia a svůj reformismus na jejich půdě musel omezit. A ještě několik let po sedmileté válce existovala v Pruském Slezsku území, jejichž majitelé žili v cizí zemi. Jedněmi z posledních, kteří takto svá území ve Slezsku výhodně postoupili, byli Ditrichštejnové, kteří opustili Pruské Slezsko až r. 1774.¹⁴²

Další projevy odporu byly spíše pasivní rezistencí – např. odmítnutí účasti slezské šlechty na svatbě následníka trůnu Fridricha Viléma r. 1765.¹⁴³ Tento přístup byl zároveň jakousi odplatou za omezené možnosti slezské šlechty prosadit se v pruském nejen politickém, ale i společenském životě. Souviselo to totiž s faktem, že podobně jako např. ve Francii „Krále Slunce“ nebo v habsburské monarchii bylo i v Prusku zvykem, že šlechtici z území podléhajících panovníkovi měli být často přítomní u dvora, aby si zajistili společenskou prestiž. Slezská šlechta (a ještě více hornoslezská katolická šlechta) tak byla velice znevýhodněna. Jako součást nyní již cizího státního celku nemohla samozřejmě pomýšlet na kariéru u císařského dvora. U pruského královského dvora v Berlíně měla slezská šlechta zase tu nevýhodu, že dvůr byl ovládán již velice dlouho šlechtou braniborskou, která nehodlala své posty jen tak přenechat někomu jinému. Fridrich sám slezskou šlechtu příliš v lásce neměl. Slezských šlechtických zástupců u pruského dvora bylo tedy až do počátku 19. století velice málo, a pokud vykonávali nějaké funkce, byly to pouze funkce dvorské – ceremoniální. Význam slezské šlechtické obce v 19. století narostl až v souvislosti s ekonomickým rozvojem Horního Slezska.¹⁴⁴

Samotné názory krále Fridricha na slezskou šlechtu nebyly nijak vysoké. Jeho antipatie je doložena i písemně: „*Dolnoslezská šlechta je ješitná, miluje luxus, rozhařovačnost a tituly, nesnáší trvalé pracovní vytížení a tvrdou píli, kterou vojenská kázeň vyžaduje*“, zatímco hornoslezští „*jsou právě tak ješitní, sice duchaplnější, ale zase méně věrní Naší vládě, zkaženě katoličtí a s Rakušany spřízněni*“¹⁴⁵. Z toho Fridrichova hodnocení docela jasně vyznívá typický rys jeho povahy. Podobně jako byl pragmatický ve věcech náboženských, byl takový i vůči šlechtě. Jeho hlavním zájmem byl fungující stát, před kterým mělo jít všechno stranou.

---

¹⁴² Tamtéž, s. 83.

¹⁴³ Tamtéž, s. 82.

¹⁴⁴ KONOPNICKA, Małgorzata: *Der Adelige in Oberschlesien*, s. 546.

¹⁴⁵ KURILO, Olga: *Friedrich II. und das östliche Europa*, s. 84.

4.1 Fridrichovy reformy ve vztahu ke slezské šlechtě

Fridrich si sice pojistil po všech stránkách zisk Slezska, ale i přesto byl opatrný a nechtěl svěřit Slezsko zpět do rukou lidí, kteří tam ještě před nedávnem měli pevné pozice vázané na habsburskou správu. Ve věcech soudních a vojenských byl sice velkorysejší – mezi soudy a v důstojnickém sboru se vyskytovalo dost slezských šlechticů, viz výše zmíněný hrabě Carolath ve vratislavském soudním dvoře, v rozhodujících funkcích – hlavně v Komorách a v jejich celkovém řízení – však slezská šlechta nebyla vůbec přítomna.¹⁴⁶ Zde byli delegováni přímo úředníci z Pruska, kteří měli královi důvěru.

V soukromém sektoru, tedy v podnikání a držbě majetku však Fridrich II. ponechával slezské šlechtě volnost jednání.¹⁴⁷ Šlechtici tak mohli uzavírat majetkové korporace, které jim umožňovaly prosazovat více jejich majetkové zájmy.¹⁴⁸ Kromě toho bylo slezské šlechtě umožněno zřízení slezského hypotečního úřadu (*Schlesische Landschaft*), který šlechtě propůjčoval další svobody v jejich držbě s majetkem. Politické možnosti však byly osekány natolik důkladně, že z nich skoro nic nezbylo. Možná proto se sjezdy členů těchto hypotečních úřadů nápadně (a to včetně obsazení) podobaly dřívějším stavovským sněmům.¹⁴⁹

Přestože obecně platilo, že Fridrich politickou moc slezské šlechty a stavovskou samosprávu omezil, narazil jsem při svém bádání na příklady, které s tímto závěrem stály v rozporu – i nadále byly výjimečně králem udělovány úřady, jako kdyby slezská stavovská správa pokračovala dále. Jedním z těchto příkladů je dynastie Richthofen, jejíž příslušník Johann Wilhelm Diprand von Richthofen získal r. 1772 funkci Zemského staršího, kterýžto úřad za Fridrichova panování nebyl udělován.¹⁵⁰ Lze nicméně předpokládat, že zde, podobně jako při udělení úřadu dědičného zemského maršála hraběti Sendražskému, se jednalo spíše o prestižní titul.

4.2 Slezská šlechta v dalším vývoji

Odstavení slezské šlechty od správy slezských věcí veřejných bylo Fridrichem provedeno sice důsledně, ale dlouhodobě nebyl tento stav únosný. Jednak nebyl k dispozici dostatek úředníků, kteří by mohli dlouhodobě spravovat Slezsko jako provincii,

---

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 78.

¹⁴⁷ UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*, s. 377.

¹⁴⁸ PTAČEK, Marian J: *Zur politischen Bedeutung des schlesischen Adels*, s. 334.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 334.

¹⁵⁰ STRAUBEL, Rolf: *Biographisches Handbuch der preußischen Verwaltungs- und Justizbeamten 1740-1806/15*, s. 807.

jednak pomalu odpadalo riziko, že by byla slezská šlechta neloajální. V dalších generacích se totiž slezská šlechta s pruským státem identifikovala, takže další její odstavení od úřednických funkcí by nemuselo být ku prospěchu věci. Proti již záhy po smrti Fridricha II. začala šlechta získávat úřednické posty zpět. Opět začaly být udělovány sněmovní úřady – mezi jinými se to týkalo hlavně úřadu *Landesälterů*, který za Fridrichovy vlády vůbec nebyl obsazován. Zatímco v habsburském Slezsku tento titul označoval pouze zástupce jednotlivých slezských knížectví, v 19. století byl tento úřad rozšířen pro celé Slezsko.¹⁵¹ V souvislosti s postupným znovuobsazováním slezských úřadů slezskou šlechtou zasedl roku 1825 po dlouhé době obnovený skutečný slezský stavovský sněm¹⁵², v němž o dva roky později zasedl i Johann Ferdinand von Sandrasky.

4.3 Sendražští ze Sendražic – jeden z příkladů Fridrichova pragmatického přístupu

Fridrichův přístup ke slezské šlechtě a její odstavení od správy slezských „věcí veřejných“, stejně tak jako volnost, jakou šlechticům ponechal v jejich majetkových záležitostech a stejně tak i předávání a udělování různých řádů je dobře patrné na příkladu jedné ze šlechtických rodin tou dobou ve Slezsku žijících – již několikrát zmíněných Sendražských ze Sendražic.

Tento rod, původem polský¹⁵³, ve 13. století přesídlil do Čech – do obce Sendražice nedaleko Hradce Králové. Z roku 1297 pochází také první zmínka tohoto rodu, nicméně přímá šlechtická linie začíná Mikulášem Sendražským¹⁵⁴ ze Sendražic až v 15. století.¹⁵⁵ Během 16. století se rod rozdělil na dvě větve, z nichž jedna – (větve Bohuslava Sendražského (též Bogusława)) byla po Bílé Hoře přinucena emigrovat do Slezska, kde se ovšem domohla vysokého postavení. Jeho syn Adam Bohuslav (1630-1695) získal r. 1672 dědičné do svého držení majetek Langenbielau (Bielawa).¹⁵⁶

---

¹⁵¹ HOFMANN, A.: *Geordnete Uebersicht der Verhandlungen des ersten Preussischen Vereinigten Landtages, gehalten in Berlin 1847*, Berlin 1847, s. 174.

¹⁵² Zápis z prvního zasedání slezského stavovského sněmu r. 1825. In: Zápis z prvního zasedání slezského stavovského sněmu r. 1825. In: *Verhandlungen des ersten Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz auf dem im Jahre 1825 abgehaltenen ersten Land-Tage, Wroclaw [1827]*, s. 1.

¹⁵³ KNESCHKE, Ernst Heinrich: *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon, Achter Band*, s. 43.

¹⁵⁴ Je rovněž možné setkat se i se jménem Sandrasky, Sandreczky, Sandretzky či Sadretzki

¹⁵⁵ HALADA, Jan: *Lexikon české šlechty II. Erby, fakta, osobnosti a zajímavosti*, Praha 1993, s. 142.

¹⁵⁶ VON ZEDLITZ-NEUKIRCH, Leopold: *Neues preußisches Adels-Lexicon oder genealogische und diplomatische Nachrichten. Vierter Band P – Z*, Leipzig 1837, s. 147.

Úspěšní byli i jeho synové. Hans Fridrich (1668-1737) a Gottlieb Ferdinand byli r. 1697 povýšeni do stavu svobodných pánů v Království českém¹⁵⁷ a domohli se ve Slezsku velkých majetků. Hansi Fridrichovi se podařilo proniknout do knížectví svídnicko-javorského, kde získal přímo do svého majetku r. 1690 města a vesnice Schwentning (Światniki), Prschiedrowitz (Przedrowice), Klein-Kniegnitz (Księginice Małe) a Panthenau (Ratajno). Jeho bratr zdědil po otci Bielawu. Všechna tato území byla r. 1778 sjednocena do jednoho majorátu Langenbielau,¹⁵⁸ druhý pak byl vytvořen sjednocením společného fideikomisu¹⁵⁹ Manze (Manczyce)¹⁶⁰ a panství Bohrau (Borów).¹⁶¹ V úřednickém postupu Hans Fridrich r. 1723 získal úřad zemského staršího (*Landesältester*) v knížectví svídnicko-javorském.¹⁶²

Nový pán Slezska, Fridrich II., postupoval vůči rodině Sendražských přesně v duchu svého pragmatického přístupu. U příležitosti holdu dolnoslezských stavů Fridrich udělil některým šlechticům různé řády nebo je povyšoval do vyšších šlechtických stavů. Mezi jinými se této cti dostalo i synu Hanse Ferdinanda, svobodnému pánu Hansi Ferdinandu von Sandrasky (1711-1775), který byl povýšen do šlechtického stavu u příležitosti holdu slezských stavů 6. listopadu 1741.¹⁶³

Fridrich jim rovněž několikrát potvrdil držby majetků a četné majetkové přesuny, ke kterým v této době docházelo. Souviselo to právě s výše zmiňovanou šlechtickou výměnou, kdy Pruské Slezsko opouštěly některé šlechtické rodiny, které zůstaly věrné Marii Terezii, zatímco na jejich místo nastupovaly rodiny jiné.

Žádný ze šlechtické dynastie Sendražských ovšem po pruské anexi neobdržel významnější úřednický post – tedy takový, který by jim propůjčoval skutečný výkon funkce na základě správních reforem, které prováděl Fridrich II. na slezské půdě. Nic na tom nemění fakt, že již zmíněný Hans Ferdinand se r. 1765 dočkal funkce dědičného zemského slezského maršála (*Erblandmarschall*) a pruského královského komořího (*Kammerherr*). Obě tyto funkce byly ryze ceremoniální¹⁶⁴ a podle německého úsloví *Titel ohne Mittel*.

---

¹⁵⁷ HALADA, Jan: *Lexikon české šlechty II.*, s. 142.

¹⁵⁸ KNESCHKE, Ernst Heinrich: *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon, Achter Band*, s. 43.

¹⁵⁹ Fideikomis – nezczitelný majetek, oficiálně ve svěřenectví, nad kterým vykonával kontrolu nejstarší příslušník rodiny majitele. Množství majetku bylo zaznamenáno u soudu, aby majetek nemohl být zcizen, zastaven či rozprodán.

¹⁶⁰ VON ZEDLITZ-NEUKIRCH, Leopold: *Neues preußisches Adels-Lexicon. Vierter Band*, s. 147.

¹⁶¹ KNESCHKE, Ernst Heinrich: *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon, Achter Band*, s. 43.

¹⁶² VON ZEDLITZ-NEUKIRCH, Leopold: *Neues preußisches Adels-Lexicon. Vierter Band*, s. 147.

¹⁶³ Tamtéž, s. 147.

¹⁶⁴ OBENAU, Herbert: *Anfänge des Parlamentarismus in Preußen bis 1848*, Düsseldorf 1984, s. 200.

Tento stav ale neplatil pro jiné provincie pruského státu. Přestože Sendražským ve Slezsku Fridrich II. žádné funkce nesvěřil, jinde se už za jeho vlády dočkali úřednického postupu, čímž nemyslím pouze titul, ale skutečnou úřední funkci. Týká se to synovce prvního dědičného zemského maršála ve Slezsku Hanse Ferdinanda von Sandreczky, který se jmenoval Carl Gottlieb Ferdinand von Sandreczky (1746-1803). R. 1772 se stal pruským soudním radou v Královci.¹⁶⁵

Skutečnými úředníky z moci svého titulu ve Slezsku se Sendražští stali až s obnovením zasedání slezského stavovského sněmu r. 1825¹⁶⁶ přesně podle změněného pruského přístupu ke slezské šlechtě po smrti Fridricha II. Jednak získali právo rytířského kolektivního hlasu – tzn. právo rozhodovat za všechny příslušníky stavu rytířského,¹⁶⁷ jednak z pozice zemských maršálů tomuto sněmu předsedali. Tyto sněmy, stejně jako funkce zemského maršála, byly úplně zrušeny r. 1875.¹⁶⁸ Sendražští nicméně nepřišli zkrátka. 12. 10. 1854 jim byla propůjčeno dědičné zasedací právo v Horní komoře pruského parlamentu (*Preußisches Herrenhaus* – jakási obdoba britské sněmovny Lordů),¹⁶⁹ kde lze jejich jméno dohledat i o mnoho později – r. 1895, kdy byl nepřímý potomek dynastie Sendražských hrabě von Seidlitz-Sandretzky zvolen do tohoto sněmu.¹⁷⁰ Samotná dynastie Sendražských však během 19. století vymřela po meči i přeslici.¹⁷¹

---

¹⁶⁵ STRAUBEL, Rolf: *Biographisches Handbuch der preußischen Verwaltungs- und Justizbeamten 1740-1806/15*, s. 845.

¹⁶⁶ *Verhandlungen des ersten Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien*, s. 1.

¹⁶⁷ KNESCHKE, Ernst Heinrich: *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon*, Achter Band, s. 43.

¹⁶⁸ OBENAU, Herbert: *Anfänge des Parlamentarismus in Preußen bis 1848*, s. 200.

¹⁶⁹ KNESCHKE, Ernst Heinrich: *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon*, Achter Band, s. 43.

¹⁷⁰ Citováno z článku *Das Herrenhaus* z periodika *Teltower Kreisblatt: amtliches Nachrichtenblatt des Kreises Teltow*, Berlin 16. 3. 1895, s. 2. In: http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/kalender/auswahl/date/1895-03-16/25128437/?no_cache=1 [citováno 19. 04. 2015]

¹⁷¹ HALADA, Jan: *Lexikon české šlechty II.*, s. 142.

5. Závěr

Úkolem této bakalářské práce bylo přiblížit přeměnu habsburské stavovské správy Slezska na správu pruskou, úřednickou. Byly sledovány proměny jednotlivých správních oblastí ve Slezsku po záboru Pruskem – správního členění, církevní správy, daňového systému, vojenské situace a soudnictví. Transformaci těchto správních oblastí jsem porovnával na základě pramenné edice *Acta Borussica* v habsburském Slezsku před r. 1740, pak v pruské části Slezska po tomto datu a současně i ve zbytku Slezska, který Marie Terezie uhájila. Současně jsem na základě materiálů o slezské šlechtě sledoval, zdali se příslušníci slezské šlechty na pruských reformách podíleli, či zda byli z tohoto reformního snažení vyloučeni.

Můj předpoklad na počátku psaní této práce byl, že slezskou šlechtu Fridrich při svých reformách využil, aby si ji naklonil. Jak však mé bádání ukázalo, byla slezská šlechta ze správy nové provincie naopak skoro úplně vyloučena. Pominu-li úřady *Lan-drátů* či některé soudní funkce, nezastávala šlechta až do 19. století skoro žádné správní funkce, s výjimkou těch titulárních, jako byl právě úřad *Erblandmarschalla*. Podle Fridricha II. stát potřeboval především správu direktivní a úřednickou, jaká existovala již v Pruskem kontrolovaných územích – Braniborsku, Pomořanech – a která se osvědčila. Proto také byla šlechta (a to skoro ze dne na den) od správy slezských záležitostí odstavena a Fridrich svěřil správu Slezska do rukou kvalifikovaných justiciářů. K reakci slezské šlechty na její vyloučení ze správy jsem nezávisle na jiných bádáních došel ke stejnému závěru – totiž že šlechta fakticky s vývojem ve Slezsku po roce 1740 nemohla nic dělat, zvláště když tuto svoji neschopnost nějak Fridricha zbrzdil sama odsouhlasila na holdu slezských stavů r. 1741.

Jednou z hlavních otázek mého výzkumu bylo také to, zdali reformy prováděné pruským králem dokázaly integrovat Slezsko a zdejší obyvatele do pruského státu a zefektivnit správu této oblasti. V tomto ohledu je odpověď bezesporu jasná: ano, dokázaly. Před pruskou anexí byla ve Slezsku složitá síť různých území, správních jednotek, náboženských poměrů a protichůdných zájmů, kterou zde ani habsburské centralizační snahy nedokázaly překlenout. Slezsko tak bylo velice nejednotným celkem, který se stal pro Prusko snadnou kořistí. Po rozdělení Slezska proběhly na obou stranách reformy, které zejména v Pruském Slezsku značně zefektivnily správu, která byla rychle centralizována a sjednocena s pruským správním systémem, který pak v důsledku vyloučil ze slezské správy slezskou šlechtu. Slezsko se natolik integrovalo

s pruským státem, že návrhy a snahy jiných velmocí o předání Slezska, jak dříve psáno, selhaly.

Tato bakalářská práce je přínosem nejen díky svému pohledu na dosud spíše opomíjené téma slezské správy a využití v tomto kontextu dosud nereflektované pramenné edice *Acta Borussica*, ale také komparací vývoje slezského území před a po roce 1740. Obě historické epochy jsou zatím oddělovány, a přitom tento mezník nijak nepřetrhl dlouhodobé vazby tohoto území, i když v mnoha ohledech znamenal zásadní předěl. Fridrichův zisk Slezska nijak výrazně neproměnil národnostní skladbu pruskoslezského obyvatelstva, takže jeho vazby na obyvatele Rakouského Slezska nemohly být nějak radikálně změněny či omezeny. Právě vztahy mezi obyvatelstvem (nejmístím šlechtickým) Pruského Slezska a Rakouského Slezska by mohly být velmi zajímavým pokračováním a rozvitím této bakalářské práce.

Jsem toho názoru, že tento přístup je mnohem praktičtější, než jaký nabízí dosavadní česká historiografie, která vývoj slezského území dává vždy do kontextu českých dějin, soustředí se na období do roku 1740 a nezohledňuje následný vývoj obou oblastí se všemi jeho příčinami a důsledky. Slezský historický vývoj je totiž vnitřně natolik odlišný, že dávat ho pouze do souvislosti s dějinami českého státu je pro bádání značně omezující – vždyť národnostně, politicky i ekonomicky se jednalo o značně odlišnou součást českého státu ve všech obdobích, v jakých k němu patřilo. I mimo rámec českého státu prožívalo Slezsko zajímavé osudy, které jistě stojí za další bádání, a to nejenom ve století 18. a 19., ale i později. Proto nepovažuji své bádání v dějinách hlavně Pruského Slezska a slezské šlechty za uzavřené.

6. Literatura a zdroje

6.1 Sekundární literatura

1. ANTONÍN, Robert – KOUŘIL, Pavel – PRIX, Dalibor: *Slezsko v časech raného středověku*. In: ANTONÍN, Robert a kol.: *Slezsko v dějinách českého státu 1*, Praha 2012.
2. BAHLCKE, Joachim: *Regionalismus und Staatsintegration im Widerstreit. Die Länder der Böhmisches Krone im ersten Jahrhundert der Habsburgerherrschaft (1526-1619)*, München 1994.
3. BAKALA, Jaroslav – KOUKAL, Petr – URBANEC, Jiří: *Slezsko*, Opava 1992.
4. BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P.: *Velké dějiny zemí koruny české. Svazek X. 1740-1792*, Praha 2001.
5. BÍLÝ, Jiří: *Právní dějiny na území ČR*, Praha 2003.
6. EULENBERG, Herbert: *Die Hohenzollern*, Berlin 1928.
7. FUKALA, Radek: *Hohenzollernové v evropské politice v 16. století: mezi Ansbachem, Krnovem a Královcem (1523-1603)*, Praha 2005.
8. FUKALA, Radek: *Slezsko – neznámá země koruny české: knížecí a stavovské Slezsko do r. 1740*, České Budějovice 2007.
9. FUKALA, Radek: *Slezsko na prahu novověku*. In: ANTONÍN, Robert a kol.: *Slezsko v dějinách českého státu 2*, Praha 2012.
10. HALADA, Jan: *Lexikon české šlechty II. Erby, fakta, osobnosti a zajímavosti*, Praha 1993.
11. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátků států po současnost*, Praha, 2007.
12. HOFMANN, A.: *Geordnete Uebersicht der Verhandlungen des ersten Preussischen Vereinigten Landtages, gehalten in Berlin 1847*, Berlin 1847.
13. KNESCHKE, Ernst Heinrich: *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon, Achter Band*, Leipzig 1868.
14. KONOPNICKA, Małgorzata: *Der Adelige in Oberschlesien. Die Beziehung der Region und des Zentrums am Beispiel der Schicksalen und Karrieren des Adels von Oberschlesien (15. – 20. Jahrhundert) – Zusammenfassung*. In: BRŇOVJÁK, Jiří – GOJNICZEK, Waclaw, ZÁŘICKÝ, Aleš: *Šlechtic v Horním*

- Slezsku. Vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska (15. – 20. století)*, Ostrava – Katowice 2011.
15. KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Od baroka k osvícenství*. In: ANTONÍN, Robert a kol.: *Slezsko v dějinách českého státu 2*, Praha 2012.
  16. KURILO, Olga: *Friedrich II. und das östliche Europa. Deutsch-polnisch-russische Reflexionen*, Berlin 2013.
  17. MALÝ, K. et al.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*, Praha 2003.
  18. OBENAU, Herbert: *Anfänge des Parlamentarismus in Preußen bis 1848*, Düsseldorf 1984.
  19. PETRY, Ludwig: *Friedrich II.* In: *Neue Deutsche Biographie (NDB). Band 5*, Berlin 1961.
  20. PTAK, Marian J: *Zur politischen Bedeutung des schlesischen Adels*. In: HARASIMOWICZ, Jan – WEBER, Matthias: *Adel in Schlesien : Band 1. Herrschaft – Kultur – Selbstdarstellung*, München 2010.
  21. RYCHLÍK, Jan – PENČEV, Vladimír: *Od minulosti k dnešku. Dějiny českých zemí*, Praha 2013.
  22. STRAUBEL, Rolf: *Biographisches Handbuch der preußischen Verwaltungs- und Justizbeamten 1740-1806/15 (Einzelveröffentlichungen der Historischen Kommission Zu Berl)*, Berlin 2010.
  23. UHLÍŘ, Dušan: *Epilog „českého“ Slezska v letech 1740-1763*. In: ANTONÍN, Robert a kol.: *Slezsko v dějinách českého státu 2*, Praha 2012.
  24. VOCELKA, Karl – POHL, Walter, VACHOVÁ, Brigitte: *Habsburkové. Historie jednoho evropského rodu*, Praha 1996.
  25. VON HUECK, Walther: *Genealogisches Handbuch des Adels, Adelslexikon Band IX, Band 116 der Gesamtreihe*, Limburg 1998.
  26. VON PRITTWITZ, Robert: *Das v. Prittwitz'sche Adels-Geschlecht*, Wrocław 1870.
  27. VON ZEDLITZ-NEUKIRCH, Leopold: *Neues preußisches Adels-Lexicon oder genealogische und diplomatische Nachrichten. Vierter Band P – Z*, Leipzig 1837.
  28. VONDRA, Roman: *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*, Praha 2010.
  29. ŽÁČEK, Rudolf: *Slezsko. Stručná historie států*, Praha 2005.

6.2 Prameny

1. HINTZE, Otto: *Das General-Directorium. Allgemeines.* In: *Acta Borussica. Denkmäler der Preußischen Staatsverwaltung. Behördenorganisation und allgemeine Staatsverwaltung. Band 6, erster Teil*, Berlin 1901.
2. HINTZE, Otto: *Die Local-Verwaltung im Allgemeinen. Der Landrath.* In: *Acta Borussica. Denkmäler der Preußischen Staatsverwaltung. Behördenorganisation und allgemeine Staatsverwaltung. Band 6, erster Teil*, Berlin 1901.
3. HINTZE, Otto: *Die Provinzialverwaltung im Allgemeinen. Die Consistorien.* In: *Acta Borussica. Denkmäler der Preußischen Staatsverwaltung. Behördenorganisation und allgemeine Staatsverwaltung. Band 6, erster Teil*, Berlin 1901.
4. HINTZE, Otto: *Die Provinzialverwaltung im Allgemeinen. Die Kriegs- und Domänenkammern.* In: *Acta Borussica. Denkmäler der Preußischen Staatsverwaltung. Behördenorganisation und allgemeine Staatsverwaltung. Band 6, erster Teil*, Berlin 1901.
5. HINTZE, Otto: *Schlesien. Die Staatsbildung und die localen Verwalten.* In: *Acta Borussica. Denkmäler der Preußischen Staatsverwaltung. Behördenorganisation und allgemeine Staatsverwaltung. Band 6, erster Teil*, Berlin 1901.
6. HINTZE, Otto: *Schlesien. Gerichtsverfassung.* In: *Acta Borussica. Denkmäler der Preußischen Staatsverwaltung. Behördenorganisation und allgemeine Staatsverwaltung. Band 6, erster Teil*, Berlin 1901.
7. HINTZE, Otto: *Schlesien. Militär- und Steuerverwaltung.* In: *Acta Borussica. Denkmäler der Preußischen Staatsverwaltung. Behördenorganisation und allgemeine Staatsverwaltung. Band 6, erster Teil*, Berlin 1901.
8. HINTZE, Otto – SCHMOLLER, Gustav: *Notifications-Patent. Berlin, 15. Januar 1742.* In: *Acta Borussica. Denkmäler der Preußischen Staatsverwaltung. Behördenorganisation und allgemeine Staatsverwaltung. Band 6, zweiter Teil*, Berlin 1901.
9. *Opis dopisu Balthasara Lidnera daného v Praze u sv. Klimenta 30. listopadu r. 1754.* In: *Archivum Romanum Societatis Iesu (ARSI)*, sign. Boh. 172 (78.), *Annalium Provinciae Bohemiae Societatis JESV A Salute Reparata Annus MDCCLIV.*
10. Zápis z prvního zasedání slezského stavovského sněmu r. 1825. In: *Verhandlungen des ersten Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien, der*

Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz auf dem im Jahre 1825 abgehaltenen ersten Land-Tage, Wroclaw [1827].

6.3 Internetové zdroje

1. *Adelung: Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart. Zaudengericht, das.* In: <http://www.zeno.org/Adelung-1793/A/Zaudengericht,+das> [cit. 4. 3. 2015].
2. *Das Herrenhaus z periodika Teltower Kreisblatt: amtliches Nachrichtenblatt des Kreises Teltow, Berlin 16. 3. 1895, s. 2.* In: http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/kalender/auswahl/date/1895-03-16/25128437/?no_cache=1 [citováno 19. 04. 2015].

7. Resumé

Die Aufgabe dieser Bachelorarbeit ist nahezubringen, wie die Verwaltung der Provinz Schlesien sich aus der habsburgischen Standes- in die preußische Beamtenverwaltung verwandelte, wobei diese Arbeit sich auch für die Reaktion des schlesischen Adels auf die Abstellung von der politischen Macht interessiert, die der preußische König Fridrich der II. dem Adel vorbereitet hat. Die Verwaltungsverwandlung betrifft fast alle Verwaltungsgebiete, wobei ich für die bedeutendsten die Verwandlung der Verwaltungsgliederung, die die größten Veränderungen erfuhr, dann die Steuer-, Justiz-, Militärverwaltungs- und Religionsreform halte. Alle diese Reformen wurden durch die Notwendigkeit Fridrichs des II., die bisherige zerteilte schlesische Verwaltung zu vereinfachen und effektiver zu machen, nachdem er während ein paar Monate Schlesien erobert hatte.

Für die Nahebringung beider Verwaltungssysteme wird in dieser Arbeit die Methode der gegenseitigen Komparation des Verwaltungssystems in Schlesien vor 1740 (vor allem unmittelbar vor dem Ausbruch des ersten schlesischen Krieges) verwendet, dann der in der neuen preußischen Provinz Schlesien durchgeführten Verwaltungsverwandlungen, was Fridrichs umfangreichen Reformen umfasst, und zuletzt der Verwandlungen im Rest Schlesiens, das der österreichischen Herrscherin Maria Theresia blieb. Für die Verwaltungsreformen in Preußen verwendete ich als Hauptquelle die Quellenedition *Acta Borussica*, was eine umfangreiche Sammlung der Verordnungen Fridrichs Herrscherkanzlei ist, in deren Rahmen es auch die Verordnungen betreffs der Verwaltung gibt.

8. Obrazové přílohy

1. Hold slezských stavů pruskému králi. Výjev z berlínské síně slávy (Výstava let 1891-1945 opěvující pruskou dynastií Hohenzollernů)

2. Pruská pěchota v bitvě u Molvic (10. 4. 1741) – historizující představa z 19. století

3. Velký znak dynastie Sendražských (černý korvinský havran a pruská orlice)

4. Provincie Pruské Slezsko v rámci pruského státu (1905)